КОНСТИТУЦИЯ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

(в редакции законов Республики Татарстан от 19 апреля 2002 года № 1380,
от 15 сентября 2003 года № 34-ЗРТ, от 12 марта 2004 года № 10-ЗРТ,
от 14 марта 2005 года № 55-ЗРТ, от 30 марта 2010 года № 10-ЗРТ,
от 22 ноября 2010 года № 79-ЗРТ, от 22 июня 2012 года № 40-ЗРТ)

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
КОНСТИТУЦИЯСЕ

(2002 елның 19 апрелендәге 1380 номерлы, 2003 елның 15 сентябрендәге
34-ТРЗ номерлы, 2004 елның 12 мартындагы 10-ТРЗ номерлы, 2005 елның
14 мартындагы 55-ТРЗ номерлы, 2010 елның 30 мартындагы 10-ТРЗ номерлы,
2010 елның 22 ноябрендәге 79-ТРЗ номерлы, 2012 елның
22 июнендәге 40-ТРЗ номерлы
Татарстан Республикасы законнары редакциясендә)

КОНСТИТУЦИЯ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

(в редакции законов Республики Татарстан от 19 апреля 2002 года № 1380, от 15 сентября 2003 года № 34-ЗРТ, от 12 марта 2004 года № 10-ЗРТ, от 14 марта 2005 года № 55-ЗРТ, от 30 марта 2010 года № 10-ЗРТ, от 22 ноября 2010 года № 79-ЗРТ, от 22 июня 2012 года № 40-ЗРТ)

Настоящая Конституция, выражая волю многонационального народа Республики Татарстан и татарского народа,

реализует приоритет прав и свобод человека и гражданина,

исходит из общепризнанного права народов на самоопределение, принципов их равноправия, добровольности и свободы волеизъявления,

способствует сохранению и развитию исторических, национальных и духовных традиций, культур, языков, обеспечению гражданского мира и межнационального согласия,

создает условия для укрепления демократии, социально-экономического развития Республики Татарстан, сохранения исторически сложившегося единства народов Российской Федерации на принципах федерализма.

РАЗДЕЛ I. **ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ**

Статья 1

1. Республика Татарстан – демократическое правовое государство, объединенное с Российской Федерацией Конституцией Российской Федерации, Конституцией Республики Татарстан и Договором Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан" и являющееся субъектом Российской Федерации. Суверенитет Республики Татарстан выражается в обладании всей полнотой государственной власти (законодательной, исполнительной и судебной) вне пределов ведения Российской Федерации и полномочий Российской Федерации по предметам совместного ведения Российской Федерации и Республики Татарстан и является неотъемлемым качественным состоянием Республики Татарстан.

2. Наименования Республика Татарстан и Татарстан равнозначны.

3. Статус Республики Татарстан не может быть изменен без взаимного согласия Республики Татарстан и Российской Федерации. Границы территории Республики Татарстан не могут быть изменены без ее согласия.

4. В пределах своих полномочий Республика Татарстан самостоятельно участвует в международных и внешнеэкономических связях.

Статья 2

Человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина – обязанность Республики Татарстан.

Статья 3

1. Носителем суверенитета и единственным источником власти в Республике Татарстан является ее многонациональный народ.

2. Народ осуществляет свою власть непосредственно, а также через органы государственной власти и органы местного самоуправления.

3. Высшим непосредственным выражением власти народа являются референдум и свободные выборы.

4. Конституция Республики Татарстан и поправки к ней принимаются Государственным Советом Республики Татарстан или путем референдума.

5. Никто не может присваивать власть в Республике Татарстан. Захват власти или присвоение властных полномочий преследуются по федеральному закону.

Статья 4

1. Вне пределов ведения Российской Федерации, совместного ведения Российской Федерации и ее субъектов Республика Татарстан осуществляет собственное правовое регулирование, включая принятие законов и иных нормативных правовых актов.

2. В случае противоречия между федеральным законом и нормативным правовым актом Республики Татарстан, изданным по предметам ведения Республики Татарстан, действует нормативный правовой акт Республики Татарстан.

Статья 5

1. Территория Республики Татарстан едина и неприкосновенна.

2. Границы между Республикой Татарстан и субъектами Российской Федерации могут быть изменены с их взаимного согласия.

Статья 6

Республика Татарстан в пределах своих полномочий вступает в международные и внешнеэкономические связи с субъектами и административно-территориальными образованиями иностранных государств, иностранными государствами, заключает международные соглашения, обменивается представительствами, участвует в деятельности международных организаций.

Статья 7

Республика Татарстан вступает в отношения с субъектами Российской Федерации, заключает договоры и соглашения, обменивается представительствами, участвует в деятельности совместных организаций.

Статья 8

1. Государственными языками в Республике Татарстан являются равноправные татарский и русский языки.
2. В органах государственной власти, органах местного самоуправления, государственных учреждениях Республики Татарстан государственные языки Республики Татарстан употребляются на равных основаниях.

Статья 9

1. Государственная власть в Республике Татарстан осуществляется на основе разделения на законодательную, исполнительную и судебную. Органы законодательной, исполнительной и судебной власти самостоятельны.
2. Государственную власть в Республике Татарстан осуществляют Президент Республики Татарстан, Государственный Совет Республики Татарстан, Кабинет Министров Республики Татарстан, суды Республики Татарстан.
3. Кабинет Министров Республики Татарстан, министерства, государственные комитеты Республики Татарстан и иные органы исполнительной власти Республики Татарстан составляют систему исполнительных органов государственной власти Республики Татарстан.
4. Органы государственной власти Республики Татарстан при осуществлении своих полномочий учитывают исторические, национальные и иные особенности Республики Татарстан.

Статья 10

В Республике Татарстан признается и гарантируется местное самоуправление. Местное самоуправление в пределах своих полномочий самостоятельно. Органы местного самоуправления не входят в систему органов государственной власти.

Статья 11

1. Республика Татарстан – светское государство.
2. Религиозные объединения отделены от государства и равны перед законом.

Статья 12

1. В Республике Татарстан признается идеологическое многообразие. Никакая идеология не может устанавливаться в качестве государственной или обязательной.

2. Общественные объединения вправе участвовать в управлении государственными делами через своих представителей в выборных органах государственной власти и органах местного самоуправления.

3. Не допускаются создание и деятельность общественных объединений, цели или действия которых направлены на насильственное изменение конституционного строя и целостности Республики Татарстан, подрыв безопасности государства, создание вооруженных формирований, разжигание социальной, расовой, национальной и религиозной розни, запрещается использование в этих целях средств массовой информации, а также иных средств.

Статья 13

Республика Татарстан – социальное государство, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека.

Статья 14

Республика Татарстан оказывает содействие в развитии национальной культуры, языка, сохранении самобытности татар, проживающих за пределами Республики Татарстан.

Статья 15

1. Республика Татарстан отвергает насилие и войну как средство разрешения споров между государствами и народами.

2. В Республике Татарстан пропаганда войны запрещается.

Статья 16

1. Земля, ее недра, водные, лесные и другие природные ресурсы, животный и растительный мир используются и охраняются в Республике Татарстан как основа жизни и деятельности народа.

2. Средства бюджета Республики Татарстан, иное государственное имущество, культурные и исторические ценности и другое имущество, обеспечивающее экономическую самодостаточность республики и сохранение материальной и духовной культуры, являются общенародным достоянием.

Статья 17

1. Основу экономики Республики Татарстан составляет социальное рыночное хозяйство, в котором в соответствии с законом обеспечиваются свобода хозяйственной деятельности и разнообразие форм собственности, равные условия их правовой защиты.

2. Экономические отношения строятся на социальном партнерстве между гражданином и государством, потребителем и производителем, работником и работодателем.

3. Республика Татарстан в пределах своих полномочий регулирует развитие экономики посредством программ экономического и социального развития, бюджетной, налоговой, структурной, инвестиционной, кредитной, ценовой и иной экономической политики, не вмешиваясь в деятельность хозяйствующих субъектов.

Статья 18

1. В Республике Татарстан признаются и защищаются равным образом частная, государственная, муниципальная и иные формы собственности.

2. Земля и другие природные ресурсы могут находиться в частной, государственной, муниципальной и иных формах собственности.

Статья 19

1. Собственность неприкосновенна. Ограничение прав собственника при владении, пользовании, распоряжении законно приобретенным имуществом не допускается, кроме случаев, предусмотренных федеральным законом.

2. Собственность не должна использоваться во вред государственным и общественным интересам, правам, свободам и достоинству человека.

3. Принудительное изъятие объектов собственности не допускается, кроме случаев, установленных федеральным законом.

Статья 20

1. В Республике Татарстан не допускается экономическая деятельность, направленная на монополизацию и недобросовестную конкуренцию.

2. Государственные органы содействуют развитию малого и среднего бизнеса.

Статья 21

1. Республика Татарстан имеет свое гражданство.

2. Гражданин Российской Федерации, постоянно проживающий на территории Республики Татарстан, является гражданином Республики Татарстан.

3. Гражданин Республики Татарстан одновременно является гражданином Российской Федерации.

Статья 22

Граждане Российской Федерации обладают на территории Республики Татарстан всеми правами и свободами и несут равные обязанности в соответствии с Конституцией Российской Федерации, Конституцией Республики Татарстан, общепризнанными принципами и нормами международного права.

Статья 23

Республика Татарстан имеет свои государственные награды. Порядок их учреждения и присуждения определяется законом.

Статья 24

1. Конституция Республики Татарстан является Основным законом республики, имеет высшую юридическую силу в правовой системе Республики Татарстан, прямое действие и применяется на всей территории Республики Татарстан. Законы и иные правовые акты Республики Татарстан, а также правовые акты органов местного самоуправления не должны противоречить Конституции Республики Татарстан.

2. Органы государственной власти, органы местного самоуправления, общественные объединения, организации, учреждения, должностные лица и граждане обязаны соблюдать Конституцию и законы Республики Татарстан.

3. Законы Республики Татарстан подлежат официальному опубликованию. Неопубликованные законы не применяются. Любые нормативные правовые акты, затрагивающие права, свободы и обязанности человека и гражданина, не могут применяться, если они не опубликованы официально для всеобщего сведения.

4. Общепризнанные принципы и нормы международного права являются составной частью правовой системы Республики Татарстан.

Статья 25

Договор Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан" – составная часть правовой системы Российской Федерации и Республики Татарстан.

Статья 26

1. Положения настоящего раздела Конституции составляют основы конституционного строя Республики Татарстан.

2. Никакие другие положения настоящей Конституции не могут противоречить основам конституционного строя Республики Татарстан.

РАЗДЕЛ II. **ОСНОВНЫЕ ПРАВА, СВОБОДЫ И ОБЯЗАННОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА**

Статья 27

1. В Республике Татарстан признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в соответствии с Конституцией Российской Федерации и Конституцией Республики Татарстан.

2. Права и свободы человека и гражданина являются непосредственно действующими.

3. Основные права и свободы человека неотчуждаемы и принадлежат каждому от рождения.

Статья 28

1. Все равны перед законом и судом.

2. Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от происхождения, социального и имущественного положения, расовой и национальной принадлежности, пола, образования, языка, политических взглядов, отношения к религии, убеждений, рода и характера занятий, места жительства и иных обстоятельств.

3. Мужчина и женщина имеют равные права и свободы и равные возможности для их реализации.

Статья 29

1. Любые формы ограничения прав и свобод либо установление преимуществ граждан по расовым, национальным и другим признакам запрещаются.

2. В Республике Татарстан гарантируется равное право на государственную защиту прав и свобод человека и гражданина.

3. Порядок осуществления, охраны и защиты конституционных прав и свобод устанавливается законами.

Статья 30

Граждане обладают всей полнотой личных, политических, социально-экономических и культурных прав и свобод.

Статья 31

1. Каждый имеет право на жизнь.

2. Жизнь человека, его здоровье, личная свобода и безопасность находятся под защитой государства.

Статья 32

Достоинство личности охраняется государством. Ничто не может быть основанием для его умаления.

Статья 33

1. В Республике Татарстан защищаются свобода и неприкосновенность личности.

2. Арест, заключение под стражу и содержание под стражей допускаются только по судебному решению.

3. Каждый в Республике Татарстан вправе защищать свои права и свободы всеми способами, не запрещенными законом.

4. Каждый вправе в соответствии с международными договорами Российской Федерации обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты.

5. Каждый привлекаемый к ответственности за правонарушение считается невиновным, пока виновность его не будет доказана согласно закону и в рамках надлежащей правовой процедуры.

6. Каждый в Республике Татарстан имеет право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно.

Статья 34

1. Каждый вправе определять и указывать свою национальную принадлежность. Никто не может быть принужден к определению и указанию своей национальной принадлежности.

2. Каждый имеет право на пользование родным языком, на свободный выбор языка общения, воспитания, обучения и творчества.

Статья 35

Жилище неприкосновенно. Никто не вправе проникать в жилище против воли проживающих в нем лиц иначе как в случаях, установленных федеральным законом, или на основании судебного решения.

Статья 36

1. Каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и доброго имени.

2. Каждый имеет право на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений. Ограничение этого права допускается только на основании судебного решения.

Статья 37

1. Каждому гарантируется свобода совести, свобода вероисповедания, включая право исповедовать индивидуально или совместно с другими любую религию или не исповедовать никакой, свободно выбирать, иметь и распространять религиозные и иные убеждения и действовать в соответствии с ними.

2. Возбуждение вражды, ненависти и национальной розни в связи с религиозными вероисповеданиями запрещается.

Статья 38

1. Семья, материнство, отцовство, детство и старость находятся под защитой государства.

2. Брак основывается на свободном согласии женщины и мужчины; супруги равноправны в семейных отношениях.

3. Государство проявляет заботу о семье, обеспечении здоровья матери и ребенка и воспитании детей.

4. Забота о детях, их воспитание – равное право и обязанность родителей.

5. Совершеннолетние трудоспособные дети должны заботиться о нетрудоспособных родителях.

Статья 39

В пределах территории Республики Татарстан гарантируется право на свободное передвижение, выбор местожительства и местопребывания. Ограничения этого права могут устанавливаться федеральным законом.

Статья 40

1. Каждому в Республике Татарстан обеспечивается судебная защита его прав и свобод, чести и достоинства, жизни, здоровья и имущества.

2. Никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию.

3. Никто не может быть без добровольного согласия подвергнут медицинским, научным или иным опытам.

Статья 41

Решения и действия (или бездействие) органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных лиц, а также общественных объединений могут быть обжалованы в суд.

Статья 42

1. В Республике Татарстан каждому гарантируется свобода слова, печати, мнений и убеждений, их беспрепятственное выражение и распространение.

2. Не допускаются пропаганда или агитация, возбуждающие социальную, расовую, национальную или религиозную ненависть и вражду. Запрещается пропаганда социального, расового, национального, религиозного или языкового превосходства.

3. Никто не может быть принужден к выражению своих мнений и убеждений или отказу от них.

Статья 43

Граждане в Республике Татарстан имеют право в соответствии с законом собираться мирно, без оружия, проводить собрания, митинги и демонстрации, шествия и пикетирование.

Статья 44

1. Каждый имеет право на объединение, включая право создавать профессиональные союзы для защиты своих интересов. Государство оказывает поддержку деятельности общественных объединений.

2. Свобода деятельности общественных объединений гарантируется.

3. Никто не может быть принужден к вступлению в какое-либо объединение или пребыванию в нем.

Статья 45

1. Граждане в Республике Татарстан имеют право участвовать в политической жизни, в управлении государственными и общественными делами как непосредственно, так и через своих представителей.

2. Граждане в Республике Татарстан имеют право избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также участвовать в референдуме.

3. Не имеют права избирать и быть избранными граждане, признанные судом недееспособными, а также содержащиеся в местах лишения свободы по приговору суда.

Статья 46

Каждый в Республике Татарстан имеет право обращаться лично, а также направлять индивидуальные и коллективные обращения в государственные органы и органы местного самоуправления.

Статья 47

Каждому гражданину в соответствии с законом гарантируется равное право доступа к государственной и муниципальной службе.

Статья 48

1. Каждый имеет право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом. Цензура запрещается.

2. Органы государственной власти, органы местного самоуправления, должностные лица обязаны обеспечить каждому возможность ознакомления с их решениями и иными материалами, затрагивающими его права, свободы и законные интересы, если иное не предусмотрено законом.

3. Сбор и хранение, использование и распространение информации о частной жизни лица без его согласия не допускаются, кроме случаев, предусмотренных законом.

Статья 49

Право частной собственности охраняется законом.

Статья 50

1. Труд свободен. Каждый имеет право свободно распоряжаться своими способностями к труду, выбирать род деятельности и профессию.

2. Принудительный труд запрещен.

3. Каждый имеет право на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены, на вознаграждение за труд без какой бы то ни было дискриминации и не ниже установленного законом минимального размера оплаты труда, а также право на защиту от безработицы.

4. Признается право на индивидуальные и коллективные трудовые споры с использованием установленных федеральным законом способов их разрешения, включая право на забастовку.

5. Каждый имеет право на отдых. Работающему по трудовому договору гарантируются установленные федеральным законом продолжительность рабочего времени, выходные и праздничные дни, оплачиваемый ежегодный отпуск.

6. Государство создает условия для осуществления права на труд несовершеннолетними, инвалидами и иными гражданами, нуждающимися в социальной защите и испытывающими трудности в поиске работы, в случаях, предусмотренных законом, организует их обучение и переквалификацию.

Статья 51

Республика Татарстан защищает интересы потребителя и поддерживает общественную деятельность по защите его прав. Потребители имеют право на возмещение ущерба, причиненного производителями товаров, услуг, в установленном законом порядке.

Статья 52

1. Каждый в Республике Татарстан имеет право на охрану здоровья, включая медицинскую помощь, которая оказывается государственными и иными учреждениями здравоохранения в установленном законом порядке.

2. Государство поощряет деятельность, способствующую укреплению здоровья граждан, развитию физической культуры и спорта.

Статья 53

1. Каждый в Республике Татарстан имеет право на благоприятную окружающую среду, достоверную информацию о ее состоянии и на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением.

2. Государство обеспечивает экологическую безопасность и рациональное природопользование, принимает меры по сохранению и оздоровлению окружающей среды, поощряет деятельность, способствующую обеспечению экологического и санитарно-эпидемиологического благополучия.

Статья 54

1. Каждому гарантируется социальное обеспечение по возрасту, в случае болезни, инвалидности, потери кормильца, для воспитания детей и в иных случаях, установленных законом.

2. Государственные пенсии и социальные пособия устанавливаются законом.

3. Поощряются добровольное социальное страхование, создание дополнительных форм социального обеспечения и благотворительность.

Статья 55

1. Каждый имеет право на жилище. Никто не может быть произвольно лишен жилища.

2. Органы государственной власти и органы местного самоуправления поощряют жилищное строительство, создают условия для осуществления права на жилище.

Статья 56

1. Каждый в Республике Татарстан имеет право на образование.

2. В Республике Татарстан гарантируются общедоступность и бесплатность дошкольного, основного общего, начального и среднего профессионального образования в государственных или муниципальных образовательных учреждениях и на предприятиях, а также обучение на государственных языках Республики Татарстан.

3. Каждый в Республике Татарстан вправе на конкурсной основе бесплатно получить высшее образование в государственном или муниципальном образовательном учреждении и на предприятии.

4. Основное общее образование обязательно. Родители или лица, их заменяющие, обеспечивают получение детьми основного общего образования.

Статья 57

1. Каждому в Республике Татарстан гарантируется свобода литературного, художественного, научного, технического и других видов творчества, преподавания.

2. Права авторов, изобретателей и рационализаторов охраняются законом.

3. Каждый имеет право на участие в культурной жизни и пользование учреждениями культуры, на доступ к культурным ценностям.

4. Каждый обязан заботиться о сохранении исторического и культурного наследия, беречь памятники истории и культуры.

5. Республика Татарстан обеспечивает сохранение и защиту интеллектуального и художественного наследия, сохранение и развитие культуры татарского народа, национальных культур представителей других народов, проживающих на территории Республики Татарстан.

Статья 58

1. Перечисление в Конституции Республики Татарстан основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание и умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

2. В Республике Татарстан не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина.

Статья 59

Осуществление прав и свобод человека и гражданина не должно нарушать права и свободы других лиц и наносить ущерба государственной и общественной безопасности, общественному порядку, здоровью и нравственности населения.

Статья 60

Каждый в Республике Татарстан обязан соблюдать Конституцию Республики Татарстан и законы Республики Татарстан, Конституцию Российской Федерации и федеральные законы.

Статья 61

1. Каждый обязан платить налоги и сборы в размерах и порядке, установленных законом.

2. Законы, устанавливающие новые налоги или ухудшающие положение налогоплательщиков, обратной силы не имеют.

Статья 62

Каждый обязан сохранять природу и окружающую среду, бережно относиться к природным богатствам.

Статья 63

1. Граждане в Республике Татарстан обязаны нести военную службу в соответствии с федеральным законом.

2. Порядок прохождения альтернативной гражданской службы устанавливается в соответствии с федеральным законом.

Статья 64

1. Долг каждого в Республике Татарстан – уважительно относиться к государственным символам Российской Федерации и Республики Татарстан.

2. Публичное проявление неуважения к государственным символам Республики Татарстан влечет ответственность, предусмотренную законом.

РАЗДЕЛ III. **АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ УСТРОЙСТВО**

Статья 65

1. Территория Республики Татарстан включает в себя районы и города республиканского значения в качестве административно-территориальных единиц республики. Территория города республиканского значения может состоять из районов.

2. Республика Татарстан состоит из административно-территориальных единиц:

районов – Агрызский, Азнакаевский, Аксубаевский, Актанышский, Алексеевский, Алькеевский, Альметьевский, Апастовский, Арский, Атнинский, Бавлинский, Балтасинский, Бугульминский, Буинский, Верхнеуслонский, Высокогорский, Дрожжановский, Елабужский, Заинский, Зеленодольский, Кайбицкий, Камско-Устьинский, Кукморский, Лаишевский, Лениногорский, Мамадышский, Менделеевский, Мензелинский, Муслюмовский, Нижнекамский, Новошешминский, Нурлатский, Пестречинский, Рыбно-Слободский, Сабинский, Сармановский, Спасский, Тетюшский, Тукаевский, Тюлячинский, Черемшанский, Чистопольский, Ютазинский;

городов республиканского значения – Азнакаево, Альметьевск, Бавлы, Бугульма, Буинск, Елабуга, Заинск, Зеленодольск, Казань, Лениногорск, Набережные Челны, Нижнекамск, Нурлат, Чистополь.

3. Утратила силу.

Статья 66

Административно-территориальное устройство Республики Татарстан и порядок его изменения устанавливаются законом Республики Татарстан.

РАЗДЕЛ IV. **ОРГАНИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ**

ГЛАВА 1. **ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

Статья 67

Государственный Совет Республики Татарстан – парламент Республики Татарстан является постоянно действующим высшим представительным, законодательным органом государственной власти Республики Татарстан.

Статья 68

Государственный Совет Республики Татарстан избирается сроком на пять лет.

Статья 69

1. Государственный Совет Республики Татарстан состоит из 100 депутатов.

2. Депутатом Государственного Совета Республики Татарстан может быть избран гражданин в Республике Татарстан, достигший 21 года.

3. Порядок выборов депутатов Государственного Совета Республики Татарстан определяется законом Республики Татарстан.

Статья 70

1. Депутаты Государственного Совета осуществляют депутатскую деятельность без отрыва от основной деятельности, за исключением случая, установленного в части второй настоящей статьи.

2. Число депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, работающих на профессиональной постоянной основе, устанавливается законом Республики Татарстан.

3. Депутат Государственного Совета Республики Татарстан в течение срока своих полномочий не может быть депутатом Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, членом Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, депутатом иных представительных органов государственной власти, судьей, замещать иные государственные должности Российской Федерации, государственные должности федеральной государственной службы, иные государственные должности Республики Татарстан или государственные должности государственной службы Республики Татарстан, а также выборные муниципальные должности и муниципальные должности муниципальной службы, если иное не предусмотрено федеральным законом.

4. Депутат Государственного Совета, работающий на профессиональной постоянной основе не может заниматься другой оплачиваемой деятельностью, кроме преподавательской, научной и иной творческой деятельности, если иное не предусмотрено законодательством Российской Федерации.

5. Депутат Государственного Совета не вправе использовать свой статус для деятельности, не связанной с осуществлением депутатских полномочий.

6. Депутат Государственного Совета ответствен перед избирателями и им подотчетен. Депутат Государственного Совета, не оправдавший доверия избирателей, может быть отозван ими в установленном законом порядке.

Статья 71

1. Депутат Государственного Совета в соответствии с федеральным законом обладает неприкосновенностью в течение всего срока его полномочий.

2. Вопрос о лишении депутата Государственного Совета неприкосновенности решается в соответствии с федеральным законом.

3. Статус депутата Государственного Совета Республики Татарстан и гарантии его деятельности устанавливаются федеральным законом и законом Республики Татарстан.

Статья 72

Депутат Государственного Совета на заседаниях Государственного Совета имеет право обратиться с запросом к Президенту Республики Татарстан, Председателю Государственного Совета Республики Татарстан, Премьер-министру, министрам, руководителям других органов, образуемых или избираемых Государственным Советом (кроме судов). Орган или должностное лицо, к которому обращен запрос, обязаны дать устный или, по требованию депутата Государственного Совета, письменный ответ в порядке и сроки, установленные законом.

Статья 73

1. Государственный Совет Республики Татарстан созывается на первое заседание не позднее чем через тридцать дней после избрания не менее двух третей от установленного числа депутатов Государственного Совета. Президент Республики Татарстан в течение этого срока может созвать Государственный Совет Республики Татарстан на первое заседание по своей инициативе.

2. Первое после выборов заседание Государственного Совета Республики Татарстан открывает и ведет до избрания Председателя Государственного Совета старейший по возрасту депутат Государственного Совета.

Статья 74

1. Основной формой работы Государственного Совета Республики Татарстан являются сессии, на которых решаются вопросы, отнесенные к ведению Государственного Совета.

2. Заседание Государственного Совета Республики Татарстан является правомочным, если на нем присутствует не менее двух третей от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан.

3. Для обеспечения работы Государственного Совета Республики Татарстан избирается Президиум и образуются комитеты Государственного Совета.

4. Порядок деятельности Государственного Совета Республики Татарстан определяется Конституцией Республики Татарстан, федеральными законами, законами Республики Татарстан и Регламентом Государственного Совета Республики Татарстан.

Статья 75

К ведению Государственного Совета Республики Татарстан относятся:

1) принятие Конституции Республики Татарстан, внесение в нее изменений и дополнений;

2) законодательное регулирование по предметам ведения Республики Татарстан и предметам совместного ведения Российской Федерации и ее субъектов в пределах полномочий Республики Татарстан;

3) толкование законов Республики Татарстан;

4) участие в определении внутренней политики и направлений внешней деятельности Республики Татарстан;

5) утверждение бюджета Республики Татарстан и отчета о его исполнении, рассмотрение проекта консолидированного бюджета Республики Татарстан;

6) утверждение программ социально-экономического развития Республики Татарстан;

7) установление налогов и сборов Республики Татарстан в соответствии с федеральным законодательством;

8) установление порядка образования и деятельности внебюджетных и валютных фондов Республики Татарстан, утверждение отчетов о расходовании средств этих фондов;

9) установление порядка управления и распоряжения собственностью Республики Татарстан;

10) установление порядка организации и деятельности республиканских органов государственной власти;

11) избрание Председателя Государственного Совета Республики Татарстан, заместителей Председателя и Секретаря Государственного Совета Республики Татарстан из числа депутатов Государственного Совета;

12) избрание Президиума Государственного Совета, образование и избрание комитетов Государственного Совета из числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан;

13) установление системы исполнительных органов государственной власти Республики Татарстан;

14) назначение референдума Республики Татарстан;

15) назначение выборов в Государственный Совет Республики Татарстан;

16) назначение выборов Президента Республики Татарстан;

16^1) утратил силу;

17) принятие решения о недоверии Президенту Республики Татарстан в соответствии с Конституцией Республики Татарстан;

18) утверждение по представлению Президента Республики Татарстан кандидатуры Премьер-министра; согласование предложений Президента Республики Татарстан о назначении заместителей Премьер-министра, об образовании и упразднении министерств и государственных комитетов Республики Татарстан;

19) выражение недоверия Премьер-министру Республики Татарстан и его заместителям;

20) установление порядка проведения выборов в органы местного самоуправления в пределах полномочий, определенных федеральным законом;

21) избрание судей Конституционного суда Республики Татарстан; назначение Председателя и заместителя Председателя Конституционного суда Республики Татарстан по предложению судей Конституционного суда Республики Татарстан;

22) избрание мировых судей Республики Татарстан;

22[1]) назначение по представлению Президента Республики Татарстан Государственного Советника Республики Татарстан в соответствии с законом Республики Татарстан;

23) избрание Уполномоченного по правам человека в Республике Татарстан;

24) назначение половины членов Центральной избирательной комиссии Республики Татарстан;

25) утверждение схемы образования избирательных округов по выборам депутатов Государственного Совета Республики Татарстан;

26) установление административно-территориального устройства Республики Татарстан и порядка его изменения;

27) решение вопросов, связанных с изменением границы Республики Татарстан;

28) согласование кандидатуры на должность Прокурора Республики Татарстан;

29) назначение представителей общественности в квалификационную коллегию судей Республики Татарстан в соответствии с законом;

30) учреждение государственных наград Республики Татарстан, установление почетных званий Республики Татарстан;

31) одобрение проекта договора о разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий;

32) осуществление иных полномочий, установленных Конституцией Российской Федерации, Конституцией Республики Татарстан, федеральными законами и законами Республики Татарстан.

Статья 76

1. Право законодательной инициативы принадлежит Президенту Республики Татарстан, депутатам Государственного Совета, Президиуму и комитетам Государственного Совета, Кабинету Министров Республики Татарстан, Государственному Советнику Республики Татарстан, Прокурору Республики Татарстан, представительным органам местного самоуправления. Право законодательной инициативы принадлежит также Конституционному суду Республики Татарстан, Центральной избирательной комиссии Республики Татарстан, Уполномоченному по правам человека в Республике Татарстан по вопросам их ведения.

2. Право законодательной инициативы по внесению изменений в Конституцию Республики Татарстан принадлежит Президенту Республики Татарстан, не менее одной трети от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, Президиуму Государственного Совета Республики Татарстан, Конституционному суду Республики Татарстан.

3. Законопроекты о введении или об отмене налогов, освобождении от их уплаты в части, зачисляемой в бюджет Республики Татарстан, о выпуске государственных займов, об изменении финансовых обязательств государства, другие законопроекты, предусматривающие расходы, покрываемые за счет средств бюджета Республики Татарстан, рассматриваются Государственным Советом Республики Татарстан по представлению Президента Республики Татарстан либо при наличии его заключения. Указанное заключение Президента Республики Татарстан представляется в тридцатидневный срок со дня получения законопроекта.

Статья 77

1. Государственный Совет Республики Татарстан принимает законы и постановления.

2. Законы Республики Татарстан принимаются большинством голосов от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, если иное не предусмотрено настоящей Конституцией.

3. Постановления Государственного Совета Республики Татарстан принимаются большинством голосов от числа избранных депутатов Государственного Совета, если иное не предусмотрено настоящей Конституцией.

Статья 78

Проекты законов Республики Татарстан и другие наиболее важные вопросы государственной жизни республики решением Государственного Совета могут быть вынесены на народное обсуждение Республики Татарстан.

Статья 79

1. Принятый Государственным Советом закон Республики Татарстан в течение четырнадцати календарных дней направляется Президенту Республики Татарстан.

2. Президент Республики Татарстан подписывает и обнародует закон Республики Татарстан либо отклоняет указанный закон в течение четырнадцати календарных дней с момента его поступления.

3. В случае отклонения Президентом Республики Татарстан закона Республики Татарстан указанный закон может быть одобрен в ранее принятой редакции большинством не менее двух третей голосов от установленного числа депутатов Государственного Совета.

4. Закон Республики Татарстан, одобренный в ранее принятой редакции, не может быть повторно отклонен Президентом Республики Татарстан и подлежит подписанию и обнародованию в семидневный срок.

Статья 80

1. Законы Республики Татарстан принимаются и публикуются на татарском и русском языках.

2. Тексты законов на татарском и русском языках проходят идентификацию.

Статья 81

Государственный Совет Республики Татарстан в пределах и формах, установленных Конституцией и законами Республики Татарстан, осуществляет контроль за соблюдением и исполнением законов Республики Татарстан, исполнением бюджета Республики Татарстан, соблюдением установленного порядка распоряжения собственностью Республики Татарстан.

Статья 82

1. Председатель Государственного Совета Республики Татарстан возглавляет Государственный Совет и председательствует на его заседаниях, организует работу Государственного Совета, представляет Государственный Совет в отношениях с другими органами государственной власти Республики Татарстан и органами местного самоуправления, федеральными органами государственной власти, парламентами других государств, общественными объединениями, осуществляет иные полномочия, предусмотренные Конституцией, законами Республики Татарстан и Регламентом Государственного Совета Республики Татарстан.

2. Заместители Председателя Государственного Совета выполняют по уполномочию Председателя Государственного Совета отдельные его функции и замещают Председателя в случае его отсутствия или невозможности осуществления им своих обязанностей.

3. Секретарь Государственного Совета Республики Татарстан возглавляет Аппарат Государственного Совета.

Статья 83

1. Президиум Государственного Совета Республики Татарстан обеспечивает организацию работы Государственного Совета. Президиум подотчетен Государственному Совету.

2. В состав Президиума Государственного Совета входят Председатель, заместители Председателя, Секретарь Государственного Совета Республики Татарстан и депутаты Государственного Совета, избираемые Государственным Советом.

3. Президиум Государственного Совета возглавляет Председатель Государственного Совета.

4. Президиум Государственного Совета Республики Татарстан принимает постановления.

Статья 84

Президиум Государственного Совета Республики Татарстан:

1) созывает сессии Государственного Совета и организует подготовку его заседаний;

2) координирует деятельность комитетов и комиссий, создаваемых Государственным Советом;

3) оказывает содействие депутатам Государственного Совета в осуществлении ими своих полномочий и обеспечивает их необходимой информацией;

4) организует подготовку и проведение народных обсуждений проектов законов Республики Татарстан и других наиболее важных вопросов государственной жизни республики;

5) публикует постановления Государственного Совета и постановления Президиума Государственного Совета;

6) решает другие вопросы организации работы Государственного Совета.

Статья 85

По истечении срока полномочий Государственного Совета Президиум Государственного Совета Республики Татарстан организует созыв и подготовку первого после выборов заседания Государственного Совета Республики Татарстан.

Статья 86

1. Государственный Совет из числа депутатов образует комитеты для ведения законопроектной работы, предварительного рассмотрения и подготовки вопросов, относящихся к ведению Государственного Совета.

2. Порядок образования, организации, деятельности и компетенция комитетов Государственного Совета определяются законом.

3. Государственный Совет при необходимости проводит парламентские расследования, создает ревизионные и иные комиссии.

Статья 87

Для осуществления государственного контроля за исполнением бюджета Республики Татарстан Государственный Совет образует Счетную палату Республики Татарстан, состав, порядок деятельности и полномочия которой определяются законом.

Статья 88

1. Полномочия Государственного Совета Республики Татарстан могут быть прекращены досрочно в случае:

1) принятия Государственным Советом решения о самороспуске;

2) роспуска Государственного Совета Президентом Республики Татарстан в соответствии с законом;

3) в иных случаях, предусмотренных федеральным законом.

2. Решение Государственного Совета Республики Татарстан о самороспуске принимается двумя третями голосов от установленного числа депутатов Государственного Совета по инициативе не менее одной трети от установленного числа депутатов Государственного Совета.

3. При принятии решения о самороспуске Государственный Совет Республики Татарстан одновременно назначает внеочередные выборы в Государственный Совет, которые проводятся не позднее чем через 120 дней со дня вступления в силу решения о самороспуске Государственного Совета Республики Татарстан.

4. Президент Республики Татарстан вправе принять решение о досрочном прекращении полномочий Государственного Совета Республики Татарстан в случае принятия Государственным Советом закона Республики Татарстан, иного нормативного правового акта, противоречащих Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федеральным законам, Договору Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан", если такие противоречия установлены судебным решением, а Государственный Совет Республики Татарстан не устранил их в течение шести месяцев со дня вступления в силу судебного решения.

5. При досрочном прекращении полномочий Государственного Совета Республики Татарстан Президент Республики Татарстан одновременно назначает внеочередные выборы в Государственный Совет, которые проводятся не позднее чем через 120 дней со дня вступления в силу решения о досрочном прекращении полномочий Государственного Совета Республики Татарстан.

ГЛАВА 2. **ПРЕЗИДЕНТ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

Статья 89

Президент Республики Татарстан является главой государства, высшим должностным лицом Республики Татарстан.

Статья 90

Президент Республики Татарстан выступает гарантом защиты прав и свобод человека и гражданина в Республике Татарстан, соблюдения Конституции и

законов Республики Татарстан, а также международных соглашений Республики Татарстан, Договора Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан" и договоров Республики Татарстан и субъектов Российской Федерации.

Статья 91

1. Президентом Республики Татарстан может быть избран гражданин в Республике Татарстан не моложе тридцати лет, обладающий избирательным правом и владеющий государственными языками Республики Татарстан.

2. Президент Республики Татарстан избирается на основе всеобщего равного и прямого избирательного права при тайном голосовании.

3. Президент Республики Татарстан избирается сроком на пять лет.

4. Порядок выборов Президента Республики Татарстан определяется законом Республики Татарстан.

5. Одно и то же лицо не может избираться на должность Президента Республики Татарстан более двух сроков подряд.

Статья 91[1]

Утратила силу.

Статья 92

Президент Республики Татарстан не может быть одновременно депутатом Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, членом Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, судьей, замещать иные государственные должности Российской Федерации, государственные должности федеральной государственной службы, иные государственные должности Республики Татарстан или государственные должности государственной службы Республики Татарстан, а также выборные муниципальные должности и муниципальные должности муниципальной службы, не может заниматься другой оплачиваемой деятельностью, кроме преподавательской, научной и иной творческой деятельности, если иное не предусмотрено законодательством Российской Федерации.

Статья 93

1. Президент Республики Татарстан вступает в должность не позднее одного месяца со дня официального объявления о результатах выборов Президента Республики Татарстан.

1[1]. Утратила силу.

2. Президент Республики Татарстан приступает к исполнению полномочий с момента принесения им присяги и прекращает их исполнение с истечением срока его пребывания в должности с момента принесения присяги вновь избранным Президентом Республики Татарстан.

2[1]. Утратила силу.

3. Президент Республики Татарстан при вступлении в должность приносит присягу на верность народу и Конституции Республики Татарстан. Текст присяги Президента Республики Татарстан при вступлении в должность утверждается Государственным Советом Республики Татарстан.

4. Присяга приносится в торжественной обстановке на двух государственных языках в присутствии депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, членов Кабинета Министров Республики Татарстан, судей Конституционного суда Республики Татарстан и других приглашенных лиц.

5. Президент Республики Татарстан имеет Штандарт (флаг) Президента Республики Татарстан – символ президентской власти в Республике Татарстан.

Статья 94

1. Президент Республики Татарстан:

1) обеспечивает права и свободы граждан Республики Татарстан, суверенитет Республики Татарстан, общественную безопасность и территориальную целостность республики, законность и правопорядок на ее территории;

2) возглавляет систему исполнительных органов государственной власти Республики Татарстан и обеспечивает их взаимодействие с Государственным Советом Республики Татарстан, руководит деятельностью Кабинета Министров Республики Татарстан, принимает решение об отставке Кабинета Министров Республики Татарстан;

3) определяет внутреннюю политику и направления внешней деятельности Республики Татарстан;

4) представляет Государственному Совету Республики Татарстан ежегодно на рассмотрение и утверждение проекты законов о бюджете Республики Татарстан и о его исполнении, представляет Государственному Совету Республики Татарстан ежегодно на рассмотрение проект консолидированного бюджета Республики Татарстан;

5) представляет Государственному Совету Республики Татарстан программы социально-экономического развития Республики Татарстан, а также отчеты об их исполнении;

6) обращается к Государственному Совету Республики Татарстан с ежегодным посланием о внутреннем и внешнем положении республики, информирует Государственный Совет о важных вопросах жизни республики;

7) формирует Кабинет Министров Республики Татарстан, вносит предложения в Государственный Совет Республики Татарстан об утверждении кандидатуры Премьер-министра Республики Татарстан, назначает по согласованию с Государственным Советом Республики Татарстан заместителей Премьер-министра, назначает министров, председателей государственных

комитетов, руководителей иных органов исполнительной власти Республики Татарстан, являющихся членами Кабинета Министров Республики Татарстан. Освобождает от должности Премьер-министра Республики Татарстан и членов Кабинета Министров Республики Татарстан. Вносит Государственному Совету Республики Татарстан предложения об образовании и упразднении министерств и государственных комитетов Республики Татарстан;

8) формирует систему исполнительных органов государственной власти на территории Республики Татарстан в соответствии с законом;

9) определяет структуру исполнительных органов государственной власти Республики Татарстан;

9^1) представляет Государственному Совету Республики Татарстан кандидатуру на должность Государственного Советника Республики Татарстан;

10) представляет Государственному Совету Республики Татарстан кандидатуру на должность Уполномоченного по правам человека в Республике Татарстан;

11) назначает половину членов Центральной избирательной комиссии Республики Татарстан;

12) согласовывает кандидатуру на должность Прокурора Республики Татарстан;

13) представляет Республику Татарстан в отношениях с федеральными органами государственной власти, органами государственной власти субъектов Российской Федерации, органами местного самоуправления и при осуществлении международных и внешнеэкономических связей, при этом подписывает договоры и соглашения от имени Республики Татарстан; назначает и отзывает представителей Республики Татарстан в Российской Федерации, ее субъектах, в субъектах и административно-территориальных образованиях иностранных государств, а также в иностранных государствах и международных организациях;

14) решает в соответствии с законом вопросы гражданства Республики Татарстан;

15) подписывает законы Республики Татарстан либо отклоняет законы, принятые Государственным Советом Республики Татарстан. В случае отклонения закона Президент возвращает его со своими возражениями в Государственный Совет Республики Татарстан для повторного рассмотрения. Если Президент в четырнадцатидневный срок не вернул закон на повторное рассмотрение, он обязан подписать закон. Подписанные законы обнародуются Президентом;

16) отменяет постановления и распоряжения Кабинета Министров Республики Татарстан в случае противоречия их Конституции Российской Федерации, Конституции и законам Республики Татарстан, федеральному законодательству, указам Президента Республики Татарстан;

17) награждает государственными наградами Республики Татарстан;

18) учреждает и вручает премии Республики Татарстан;

19) образует комиссию по рассмотрению вопросов помилования в Республике Татарстан и вносит Президенту Российской Федерации представление о целесообразности применения акта помилования в отношении

осужденного или лица, отбывшего назначенное судом наказание и имеющего неснятую судимость;

20) вправе требовать созыва внеочередного заседания Государственного Совета Республики Татарстан, а также созывать вновь избранный Государственный Совет Республики Татарстан на первое заседание в течение установленного для этого срока;

21) вправе участвовать в работе Государственного Совета Республики Татарстан и его Президиума;

22) обеспечивает координацию деятельности органов исполнительной власти Республики Татарстан с иными органами государственной власти Республики Татарстан и в соответствии с законодательством Российской Федерации организовывает взаимодействие органов исполнительной власти Республики Татарстан с федеральными органами исполнительной власти и их территориальными органами, органами местного самоуправления и общественными объединениями;

23) утверждает положение о символе президентской власти в Республике Татарстан;

24) осуществляет иные полномочия, возложенные на него Конституцией и законами Республики Татарстан, федеральными законами, а также вытекающие из международных и внешнеэкономических обязательств Республики Татарстан.

2. Президент Республики Татарстан для осуществления своих функций образует Аппарат Президента.

Статья 95

Президент Республики Татарстан на основании и во исполнение Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, Договора Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан", федеральных законов, законов Республики Татарстан, нормативных актов Президента Российской Федерации, постановлений Правительства Российской Федерации издает указы и распоряжения, которые обязательны к исполнению на всей территории Республики Татарстан.

Статья 96

Честь и достоинство Президента Республики Татарстан охраняются законом.

Статья 97

1. Полномочия Президента Республики Татарстан прекращаются досрочно в случае:

1) его отставки по собственному желанию;

2) отрешения его от должности Президентом Российской Федерации в связи с выражением ему недоверия Государственным Советом Республики Татарстан;

3) в иных случаях, предусмотренных федеральным законом.

2. Постановление о досрочном прекращении полномочий Президента Республики Татарстан принимается Государственным Советом Республики Татарстан по представлению Президента Российской Федерации, за исключением случаев, установленных федеральным законом.

3. Государственный Совет Республики Татарстан вправе выразить недоверие Президенту Республики Татарстан в случае:

издания им актов, противоречащих Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федеральным законам, законам Республики Татарстан, Договору Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан", если такие противоречия установлены судебным решением, а Президент Республики Татарстан не устранит указанные противоречия в течение месяца со дня вступления в силу судебного решения;

установленного соответствующим судом иного грубого нарушения Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федерального законодательства, законов Республики Татарстан, Договора Российской Федерации и Республики Татарстан "О разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан", если это повлекло за собой массовое нарушение прав и свобод граждан.

ненадлежащего исполнения Президентом Республики Татарстан своих обязанностей.

4. Постановление Государственного Совета Республики Татарстан о недоверии Президенту Республики Татарстан принимается двумя третями голосов от установленного числа депутатов по инициативе не менее одной трети от установленного числа депутатов.

5. Постановление Государственного Совета Республики Татарстан о недоверии Президенту Республики Татарстан направляется на рассмотрение Президента Российской Федерации для решения вопроса об отрешении Президента Республики Татарстан от должности.

6. В случае досрочного прекращения полномочий Президента Республики Татарстан предложение о кандидатуре на должность Президента Республики Татарстан рассматривается в порядке, установленном федеральным законом.

Статья 98

1. В случаях, когда Президент Республики Татарстан временно (в связи с болезнью или отпуском) не может исполнять свои обязанности, их исполняет Премьер-министр Республики Татарстан.

2. Исполняющий обязанности Президента Республики Татарстан не имеет права распускать Государственный Совет Республики Татарстан, вносить предложения о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан, инициировать проведение референдума, а также по собственной инициативе освобождать членов Кабинета Министров Республики Татарстан от должности.

ГЛАВА 3. **КАБИНЕТ МИНИСТРОВ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

Статья 99

1. Кабинет Министров Республики Татарстан – Правительство Республики Татарстан является исполнительным и распорядительным органом государственной власти Республики Татарстан.

2. Компетенция Кабинета Министров Республики Татарстан, порядок его деятельности, отношения с другими органами государственной власти Республики Татарстан определяются законом Республики Татарстан.

Статья 100

Кабинет Министров Республики Татарстан состоит из Премьер-министра, заместителей Премьер-министра, министров, председателей государственных комитетов и руководителей других исполнительных органов государственной власти Республики Татарстан.

Статья 101

1. Кабинет Министров Республики Татарстан ответствен перед Президентом Республики Татарстан.

2. Вновь образованный Кабинет Министров Республики Татарстан представляет Государственному Совету Республики Татарстан программу предстоящей деятельности на срок своих полномочий.

3. Кабинет Министров Республики Татарстан по отдельным вопросам отчитывается о своей работе перед Государственным Советом Республики Татарстан.

4. Государственный Совет Республики Татарстан может выразить недоверие Премьер-министру Республики Татарстан, заместителям Премьер-министра, что влечет их отставку. Постановления по этим вопросам принимаются большинством голосов от числа избранных депутатов Государственного Совета Республики Татарстан.

Статья 102

Кабинет Министров Республики Татарстан:

1) осуществляет в пределах своих полномочий меры по реализации, обеспечению и защите прав и свобод человека и гражданина, охране собственности и общественного порядка, борьбе с преступностью;

2) разрабатывает проект бюджета Республики Татарстан, проекты программ социально-экономического развития Республики Татарстан, составляет проект консолидированного бюджета Республики Татарстан;

3) обеспечивает исполнение бюджета Республики Татарстан, готовит отчет о его исполнении и отчеты о выполнении программ социально-экономического развития Республики Татарстан, составляет отчет об исполнении консолидированного бюджета Республики Татарстан;

4) разрабатывает и осуществляет меры по обеспечению комплексного социально-экономического развития Республики Татарстан, участвует в проведении единой государственной политики в области финансов, культуры, образования, науки, здравоохранения, социального обеспечения, охраны природы и экологии; способствует осуществлению мер по организации государственного страхования и единой системы учета и статистики, реализации общегосударственной политики оплаты труда;

5) управляет и распоряжается собственностью Республики Татарстан в соответствии с законами Республики Татарстан, а также федеральной собственностью, переданной в управление Республики Татарстан в соответствии с федеральными законами и иными нормативными правовыми актами Российской Федерации;

6) осуществляет внешнеэкономическую деятельность;

7) образует в случае необходимости комитеты, управления и другие ведомства при Кабинете Министров;

8) утверждает положения о министерствах, государственных комитетах и ведомствах Республики Татарстан;

9) вправе предложить органу местного самоуправления, выборному или иному должностному лицу местного самоуправления привести в соответствие с законодательством изданные ими правовые акты в случае, если указанные акты противоречат Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федеральным законам и иным нормативным правовым актам Российской Федерации, законам и иным нормативным правовым актам Республики Татарстан, а также вправе обратиться в суд;

10) заключает в соответствии с федеральным законом соглашения с федеральными органами исполнительной власти о взаимной передаче осуществления части своих полномочий;

11) осуществляет иные полномочия, установленные федеральными законами, Конституцией Республики Татарстан и законами Республики Татарстан, а также соглашениями с федеральными органами исполнительной власти.

Статья 103

Кабинет Министров Республики Татарстан обеспечивает исполнение на территории Республики Татарстан Конституции Российской Федерации,

Конституции Республики Татарстан, федеральных законов и иных нормативных правовых актов Российской Федерации, законов и иных нормативных правовых актов Республики Татарстан, издает постановления и распоряжения и проверяет их исполнение. Постановления и распоряжения Кабинета Министров Республики Татарстан обязательны к исполнению на всей территории Республики Татарстан.

Статья 104

Кабинет Министров Республики Татарстан имеет право отменять акты министерств, государственных комитетов Республики Татарстан, других подведомственных ему органов исполнительной власти Республики Татарстан.

Статья 105

1. Кабинет Министров Республики Татарстан объединяет и направляет работу министерств, государственных комитетов Республики Татарстан и других подведомственных ему органов исполнительной власти Республики Татарстан.

2. Министерства, государственные комитеты и другие исполнительные органы государственной власти Республики Татарстан реализуют государственную политику в соответствующих отраслях управления или на межотраслевом уровне.

ГЛАВА 4. **СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРАТУРА**

Статья 106

1. Правосудие в Республике Татарстан осуществляется только судом.
2. Судьи независимы и подчиняются только закону.

Статья 107

Судебная власть в Республике Татарстан осуществляется Конституционным судом Республики Татарстан, федеральными судами общей юрисдикции, Арбитражным судом Республики Татарстан и мировыми судьями.

Статья 108

1. Конституционный суд Республики Татарстан состоит из шести судей Конституционного суда, избираемых из числа граждан в Республике Татарстан не моложе 25 лет, имеющих высшее юридическое образование, стаж работы по юридической профессии не менее пяти лет.

2. Кандидатов в судьи Конституционного суда представляют Государственному Совету Республики Татарстан Президент Республики Татарстан и Председатель Государственного Совета Республики Татарстан в равном количестве.

3. Судьи Конституционного суда вносят на рассмотрение Государственного Совета Республики Татарстан предложения по кандидатам на должности Председателя и заместителя Председателя Конституционного суда.

4. Компетенция, порядок организации и деятельности Конституционного суда, статус его судей определяются федеральным законом, законом Республики Татарстан.

Статья 109

1. Конституционный суд Республики Татарстан в целях защиты конституционного строя Республики Татарстан, основных прав и свобод человека, поддержания верховенства в правовой системе Республики Татарстан и непосредственного действия Конституции Республики Татарстан на всей ее территории по запросам Президента Республики Татарстан, Государственного Совета Республики Татарстан, его Президиума и комитетов, одной пятой от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, Уполномоченного по правам человека в Республике Татарстан, Кабинета Министров Республики Татарстан и органов местного самоуправления рассматривает дела о конституционности:

1) законов Республики Татарстан;

2) нормативных правовых актов Президента и Кабинета Министров Республики Татарстан, иных органов государственной власти Республики Татарстан;

3) нормативных правовых актов органов местного самоуправления;

4) не вступивших в силу соглашений о международных и внешнеэкономических связях Республики Татарстан.

2. Конституционный суд Республики Татарстан по запросам Президента Республики Татарстан, Государственного Совета Республики Татарстан, его комитетов, одной пятой от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, Кабинета Министров Республики Татарстан дает толкование Конституции Республики Татарстан.

3. Конституционный суд рассматривает споры о компетенции:

1) между органами государственной власти Республики Татарстан;

2) между органами государственной власти Республики Татарстан и органами местного самоуправления;

3) между органами местного самоуправления.

4. Конституционный суд Республики Татарстан по жалобам на нарушение конституционных прав и свобод граждан и по запросам судов проверяет конституционность закона Республики Татарстан или его отдельных положений, нормативных правовых актов Президента и Кабинета Министров Республики Татарстан, а также органов местного самоуправления.

5. Акты или их отдельные положения, признанные неконституционными, утрачивают силу со дня опубликования решения Конституционного суда Республики Татарстан.

6. Решение Конституционного суда Республики Татарстан, принятое в пределах его полномочий, является окончательным, не может быть пересмотрено иным судом.

Статья 110

Федеральными судами общей юрисдикции являются Верховный суд Республики Татарстан и районные (городские) и военные суды.

Статья 111

1. Мировые судьи являются судьями общей юрисдикции Республики Татарстан и входят в единую судебную систему Российской Федерации.
2. Полномочия, порядок деятельности мировых судей и порядок избрания на должность мировых судей устанавливаются соответствующими законами.

Статья 112

1. Арбитражный суд Республики Татарстан является судебным органом, осуществляющим правосудие путем разрешения экономических споров и иных дел, рассматриваемых арбитражными судами.
2. Полномочия, порядок образования и деятельности Арбитражного суда Республики Татарстан устанавливаются федеральным конституционным законом.

Статья 113

Судопроизводство и делопроизводство в судах в Республике Татарстан ведутся в соответствии с федеральным законом.

Статья 114

1. Прокурор Республики Татарстан назначается на должность Генеральным прокурором Российской Федерации по согласованию с Президентом Республики Татарстан и Государственным Советом Республики Татарстан.
2. Прокурор Республики Татарстан и подчиненные ему прокуроры в соответствии с федеральным законом осуществляют надзор за соблюдением Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федеральных законов, законов Республики Татарстан.
3. Полномочия, порядок организации и деятельности прокуратуры Республики Татарстан устанавливаются федеральным законом.

Статья 115

1. Юридическую помощь гражданам и организациям оказывают коллегии адвокатов, а в случаях, предусмотренных законом, – другие юридические организации и отдельные граждане.

2. Порядок организации и деятельности адвокатуры в Республике Татарстан определяется законом.

РАЗДЕЛ V. **МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ**

Статья 116

1. Местное самоуправление обеспечивает самостоятельное в соответствии с законом и под свою ответственность решение населением вопросов местного значения, владение, пользование и распоряжение муниципальной собственностью.

2. Местное самоуправление осуществляется гражданами путем референдума, выборов, других форм прямого волеизъявления, через выборные и другие органы местного самоуправления и должностных лиц местного самоуправления.

3. Местное самоуправление может иметь свою символику.

Статья 117

1. Местное самоуправление осуществляется в городских, сельских поселениях и на других территориях с учетом исторических и иных местных традиций.

2. Структура органов местного самоуправления определяется населением самостоятельно.

3. Изменение границ территорий, в которых осуществляется местное самоуправление, допускается с учетом мнения населения соответствующих территорий.

Статья 118

1. Органы местного самоуправления самостоятельно управляют муниципальной собственностью, формируют, утверждают и исполняют местный бюджет, устанавливают местные налоги и сборы, осуществляют охрану общественного порядка, а также решают иные вопросы местного значения.

2. Органы местного самоуправления могут наделяться законом отдельными государственными полномочиями с передачей необходимых для их осуществления материальных и финансовых средств. Реализация переданных полномочий подконтрольна государству.

Статья 119

Местное самоуправление в Республике Татарстан гарантируется правом на судебную защиту, на компенсацию дополнительных расходов, возникших в результате решений, принятых органами государственной власти, запретом на ограничение прав местного самоуправления, установленных Конституцией Российской Федерации, Конституцией Республики Татарстан, федеральными законами и законами Республики Татарстан.

Статья 120

Правовые акты органов местного самоуправления и должностных лиц местного самоуправления, противоречащие Конституции Российской Федерации, Конституции Республики Татарстан, федеральным законам и законам Республики Татарстан, подлежат отмене в судебном порядке.

РАЗДЕЛ VI. **ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СИМВОЛЫ И СТОЛИЦА РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

Статья 121

1. Республика Татарстан имеет Государственный герб, Государственный флаг и Государственный гимн – официальные символы, выражающие суверенитет Республики Татарстан, самобытность и традиции народа Татарстана.
2. Описание государственных символов Республики Татарстан и порядок их официального использования устанавливаются законом Республики Татарстан.

Статья 122

Столицей Республики Татарстан является город Казань. Статус столицы Республики Татарстан устанавливается законом Республики Татарстан.

РАЗДЕЛ VII. **ПОРЯДОК ПРИНЯТИЯ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН И ВНЕСЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ В КОНСТИТУЦИЮ РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

Статья 123

Положения статьи 1 Конституции Республики Татарстан и настоящей статьи могут быть изменены только по результатам референдума Республики Татарстан.

Статья 124

1. Решения, принимаемые на референдуме о принятии Конституции Республики Татарстан, закона о внесении изменений и дополнений в

Конституцию Республики Татарстан, считаются принятыми, если за них проголосовало более половины участников референдума, принявших участие в голосовании.

2. Конституция Республики Татарстан и закон о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан считаются принятыми Государственным Советом Республики Татарстан, если за них проголосовало большинство не менее двух третей от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан.

Статья 125

1. Принятые в результате референдума или Государственным Советом Республики Татарстан Конституция Республики Татарстан и закон о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан в течение четырнадцати календарных дней направляются Государственным Советом Республики Татарстан Президенту Республики Татарстан для обнародования.

2. Президент Республики Татарстан в течение четырнадцати календарных дней подписывает и обнародует Конституцию Республики Татарстан и закон о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан.

3. Отклонение Президентом Республики Татарстан принятых в результате референдума Конституции Республики Татарстан или закона о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан не допускается.

Статья 126

1. В случае отклонения Президентом Республики Татарстан закона о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан, принятого Государственным Советом Республики Татарстан, Президентом Республики Татарстан и Государственным Советом Республики Татарстан на паритетных началах создается согласительная комиссия.

2. Закон о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Татарстан, одобренный в ранее принятой редакции большинством не менее двух третей голосов от установленного числа депутатов Государственного Совета Республики Татарстан, не может быть повторно отклонен Президентом Республики Татарстан и подлежит обнародованию в семидневный срок.

Президент
Республики Татарстан М.Ш. Шаймиев

г. Казань,
6 ноября 1992 года
№ 1664-XII

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯСЕ

(2002 елның 19 апрелендәге 1380 номерлы, 2003 елның 15 сентябрендәге 34-ТРЗ номерлы, 2004 елның 12 мартындагы 10-ТРЗ номерлы, 2005 елның 14 мартындагы 55-ТРЗ номерлы, 2010 елның 30 мартындагы 10-ТРЗ номерлы, 2010 елның 22 ноябрендәге 79-ТРЗ номерлы, 2012 елның 22 июнендәге 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законнары редакциясендә)

Әлеге Конституция, Татарстан Республикасының күпмилләтле халкы һәм татар халкы ихтыярын чагылдырып,

кеше һәм граждан хокукларының һәм ирекләренең өстенлеген гамәлгә ашыра,

халыкларның гомумтанылган үзбилгеләнү хокукына, аларның тигез хокуклылыгы, ихтыяр белдерүнең иреклелеге һәм бәйсезлеге принципларына нигезләнә,

тарихи, милли һәм рухи традицияләрнең, мәдәниятләрнең, телләрнең сакланып калуына һәм үсешенә, гражданнар татулыгын һәм милләтара килешүне тәэмин итүгә ярдәм итә,

федерализм принципларында демократиянең ныгуы, Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеше, Россия Федерациясе халыкларының тарихи барлыкка килгән бердәмлеген саклап калу өчен шартлар тудыра.

I КИСӘК. **КОНСТИТУЦИЯЧЕЛ КОРЫЛЫШ НИГЕЗЛӘРЕ**

1 статья

1. Татарстан Республикасы – Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсе нигезендә Россия Федерациясе белән берләшкән һәм Россия Федерациясе субъекты булган демократик хокукый дәүләт. Татарстан Республикасы суверенитеты, Россия Федерациясе карамагындагы мәсьәләләрдән һәм Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының уртак карамагындагы мәсьәләләр буенча Россия Федерациясе вәкаләтләреннән тыш, дәүләт хакимиятенең (закон чыгару, башкарма һәм суд) бөтен тулылыгына ия булуда чагыла һәм Татарстан Республикасының аерылгысыз хасияте була.

2. Татарстан Республикасы һәм Татарстан исемнәре бер үк мәгънәгә ия.

3. Татарстан Республикасы статусы Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең үзара ризалыгыннан башка үзгәртелә алмый. Татарстан Республикасы чикләре аның ризалыгыннан башка үзгәртелә алмый.

4. Татарстан Республикасы үз вәкаләтләре чикләрендә халыкара һәм тышкы икътисадый багланышларда мөстәкыйль катнаша.

2 статья

Кеше, аның хокуклары һәм ирекләре – иң зур хәзинә. Кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен тану, үтәү һәм яклау – Татарстан Республикасының бурычы.

3 статья

1. Татарстан Республикасында суверенитетка ия булучы һәм хакимиятнең бердәнбер чыганагы – аның күпмилләтле халкы.
2. Халык үз хакимиятен турыдан-туры, шулай ук дәүләт хакимияте органнары һәм җирле үзидарә органнары аша гамәлгә ашыра.
3. Халык хакимиятенең иң югары турыдан-туры чагылышы – референдум һәм ирекле сайлаулар.
4. Татарстан Республикасы Конституциясе һәм аңа төзәтмәләр Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан яисә референдум юлы белән кабул ителә.
5. Беркем дә Татарстан Республикасында хакимиятне үзләштерә алмый. Хакимиятне яулап алу яисә хакими вәкаләтләрне үзләштерү федераль закон буенча эзәрлекләнә.

4 статья

1. Татарстан Республикасы, Россия Федерациясе карамагындагы, Россия Федерациясенең һәм аның субъектларының уртак карамагындагы мәсьәләләрдән тыш, законнар һәм башка норматив хокукый актлар кабул итүне дә кертеп, үзенең хокукый җайга салуын гамәлгә ашыра.
2. Федераль закон һәм Татарстан Республикасы карамагындагы мәсьәләләр буенча чыгарылган Татарстан Республикасы норматив хокукый акты арасында каршылык булган очракта, Татарстан Республикасы норматив хокукый акты гамәлдә була.

5 статья

1. Татарстан Республикасы территориясе бербөтен һәм кагылгысыз.
2. Татарстан Республикасы белән Россия Федерациясе субъектлары арасындагы чикләр аларның үзара ризалыгы буенча үзгәртелергә мөмкин.

6 статья

Татарстан Республикасы чит дәүләтләрнең субъектлары һәм административ-территориаль берәмлекләре, чит дәүләтләр белән үз вәкаләтләре чикләрендә халыкара һәм тышкы икътисадый багланышларга керә, халыкара килешүләр төзи, вәкиллекләр алмаша, халыкара оешмалар эшчәнлегендә катнаша.

7 статья

Татарстан Республикасы Россия Федерациясе субъектлары белән мөнәсәбәтләргә керә, шартнамәләр һәм килешүләр төзи, вәкиллекләр алмаша, уртак оешмалар эшчәнлегендә катнаша.

8 статья

1. Татарстан Республикасында дәүләт телләре – тигез хокуклы татар һәм рус телләре.

2. Татарстан Республикасының дәүләт хакимияте органнарында, җирле үзидарә органнарында, дәүләт учреждениеләрендә Татарстан Республикасының дәүләт телләре бертигез нигезләрдә кулланыла.

9 статья

1. Татарстан Республикасында дәүләт хакимияте закон чыгару, башкарма һәм суд хакимиятләренә бүленү нигезендә гамәлгә ашырыла. Закон чыгару, башкарма һәм суд хакимияте органнары мөстәкыйль.

2. Татарстан Республикасында дәүләт хакимиятен Татарстан Республикасы Президенты, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты, Татарстан Республикасы судлары гамәлгә ашыра.

3. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты, Татарстан Республикасы министрлыклары, дәүләт комитетлары һәм Татарстан Республикасы башкарма хакимиятенең бүтән органнары Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органнары системасын тәшкил итә.

4. Татарстан Республикасының дәүләт хакимияте органнары үз вәкаләтләрен башкарганда Татарстан Республикасының тарихи, милли һәм башка үзенчәлекләрен исәпкә алалар.

10 статья

Татарстан Республикасында җирле үзидарә таныла һәм гарантияләнә. Җирле үзидарә үз вәкаләтләре чикләрендә мөстәкыйль. Җирле үзидарә органнары дәүләт хакимияте органнары системасына керми.

11 статья

1. Татарстан Республикасы – дөньяви дәүләт.
2. Дини берләшмәләр дәүләттән аерылган һәм закон каршында тигез.

12 статья

1. Татарстан Республикасында идеологик күптөрлелек таныла. Бернинди идеология дә дәүләтнеке яисә мәҗбүри буларак билгеләнә алмый.
2. Җәмәгать берләшмәләре дәүләт эшләренә идарә итүдә дәүләт хакимиятенең сайланулы органнарындагы һәм җирле үзидарә органнарындагы үз вәкилләре аша катнашырга хокуклы.
3. Максатлары яисә гамәлләре Татарстан Республикасының конституциячел корылышын һәм бөтенлеген көч кулланып үзгәртүгә, дәүләтнең иминлеген какшатуга, кораллы формированиеләр булдыруга, социаль, расачыл, милли һәм дини ызгышлар кузгатуга юнәлдерелгән җәмәгать берләшмәләре төзү һәм аларның эшчәнлеге рөхсәт ителми, шул максатларда массакүләм мәгълүмат чараларыннан, шулай ук башка чаралардан файдалану тыела.

13 статья

Татарстан Республикасы – сәясәте кешегә лаеклы тормыш һәм ирекле үсеш тәэмин итүче шартлар булдыруга юнәлтелгән социаль дәүләт.

14 статья

Татарстан Республикасы Татарстан Республикасыннан читтә яшәүче татарларга милли мәдәниятне, телне үстерүдә, аларның үзенчәлекләрен саклап калуда ярдәм күрсәтә.

15 статья

1. Татарстан Республикасы дәүләтләр һәм халыклар арасындагы бәхәсләрне хәл итү чарасы буларак көч куллануны һәм сугышны кире кага.
2. Татарстан Республикасында сугышны пропагандалау тыела.

16 статья

1. Татарстан Республикасында җир, җир асты байлыклары, су, урман ресурслары һәм башка табигый ресурслар, хайваннар һәм үсемлекләр дөньясы халыкның тормыш һәм эшчәнлек нигезе буларак файдаланыла һәм саклана.
2. Татарстан Республикасы бюджеты акчалары, дәүләтнең башка мөлкәте, мәдәни һәм тарихи хәзинәләр һәм республиканың икътисадый үзҗитешлелеген, матди һәм рухи мәдәниятне саклап калуны тәэмин итәрлек бүтән мөлкәт – бөтен халык байлыгы.

17 статья

1. Татарстан Республикасы икътисадының нигезен социаль базар хуҗалыгы тәшкил итә, анда хуҗалык эшчәнлеге иреге һәм милек рәвешләренең күптөрлелеге, аларны хокукый яклауның тигез шартлары закон нигезендә тәэмин ителә.

2. Икътисадый мөнәсәбәтләр граждан белән дәүләт, кулланучы белән җитештерүче, эшләүче белән эш бирүче арасындагы социаль партнерлыкка корыла.

3. Татарстан Республикасы икътисадый үсешне, хуҗалык итүче субъектлар эшчәнлегенә тыкшынмыйча, икътисадый һәм социаль үсеш программалары, бюджет, салым, структура, инвестиция, кредит, бәяләр сәясәте һәм башка икътисадый сәясәт аша үз вәкаләтләре чикләрендә җайга сала.

18 статья

1. Татарстан Республикасында хосусый, дәүләти, муниципаль милек һәм милекнең башка рәвешләре бертигез дәрәҗәдә таныла һәм яклана.

2. Җир һәм башка табигать ресурслары хосусый, дәүләти, муниципаль милектә һәм милекнең башка рәвешләрендә булырга мөмкин.

19 статья

1. Милек кагылгысыз. Законлы рәвештә булдырган мөлкәтне биләгәндә, аннан файдаланганда, аның белән эш иткәндә милекченең хокукларын чикләү, федераль законда каралган очраклардан гайре, рөхсәт ителми.

2. Милек дәүләт һәм җәмәгать мәнфәгатьләренә, кеше хокукларына, ирекләренә һәм абруена каршы кулланылмаска тиеш.

3. Милек объектларын ирексезләп тартып алу, федераль законда билгеләнгән очраклардан гайре, рөхсәт ителми.

20 статья

1. Татарстан Республикасында монополияләштерүгә һәм гадел булмаган конкуренциягә юнәлдерелгән икътисадый эшчәнлек рөхсәт ителми.

2. Дәүләт органнары кече һәм урта эшкуарлык үсешенә ярдәм күрсәтә.

21 статья

1. Татарстан Республикасының үз гражданлыгы бар.

2. Татарстан Республикасы территориясендә даими яшәүче Россия Федерациясе гражданы Татарстан Республикасы гражданы була.

3. Татарстан Республикасы гражданы бер үк вакытта Россия Федерациясе гражданы да булып тора.

22 статья

Россия Федерациясе гражданнары Татарстан Республикасы территориясендә Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе, халыкара хокукның гомумтанылган принциплары һәм нормалары нигезендә барлык хокукларга һәм ирекләргә ия һәм бертигез бурычлы.

23 статья

Татарстан Республикасының үз дәүләт бүләкләре бар.
Аларны гамәлгә кую һәм бирү тәртибе закон белән билгеләнә.

24 статья

1. Татарстан Республикасы Конституциясе – республиканың Төп законы, Татарстан Республикасының хокукый системасында иң югары юридик көчкә ия, турыдан-туры гамәлдә була һәм Татарстан Республикасының барлык территориясендә кулланыла. Татарстан Республикасы законнары һәм башка хокукый актлары, шулай ук җирле үзидарә органнарының хокукый актлары Татарстан Республикасы Конституциясенә каршы килмәскә тиеш.

2. Дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары, җәмәгать берләшмәләре, оешмалар, учреждениеләр, вазыйфаи затлар һәм гражданнар Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын үтәргә тиеш.

3. Татарстан Республикасы законнары рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш. Басылып чыкмаган законнар кулланылмый. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы теләсә кайсы норматив хокукый акт, гомуми танышу өчен рәсми рәвештә басылып чыкмаган булса, кулланыла алмый.

4. Халыкара хокукның гомумтанылган принциплары һәм нормалары – Татарстан Республикасы хокукый системасының состав өлеше.

25 статья

«Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсе – Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы хокукый системасының состав өлеше.

26 статья

1. Конституциянең әлеге кисәге нигезләмәләре Татарстан Республикасының конституциячел корылышы нигезләрен тәшкил итә.

2. Әлеге Конституциянең бернинди башка нигезләмәсе дә Татарстан Республикасының конституциячел корылышы нигезләренә каршы килә алмый.

II КИСӘК. **КЕШЕ ҺӘМ ГРАЖДАННЫҢ ТӨП ХОКУКЛАРЫ, ИРЕКЛӘРЕ ҺӘМ БУРЫЧЛАРЫ**

27 статья

1. Татарстан Республикасында кеше һәм граждан хокуклары һәм ирекләре халыкара хокукның гомумтанылган принциплары һәм нормалары буенча һәм Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе нигезендә таныла һәм гарантияләнә.

2. Кеше һәм граждан хокуклары һәм ирекләре турыдан-туры гамәлдә.

3. Кешенең төп хокуклары һәм ирекләре тартып алынмый, һәм аларга һәркем тумыштан ук ия.

28 статья

1. Закон һәм суд каршында һәркем тигез.

2. Дәүләт кеше һәм граждан хокукларының һәм ирекләренең тигезлеген чыгышына, социаль һәм мөлкәти хәленә, нинди расадан һәм милләттән булуына, җенесенә, белеменә, теленә, сәяси карашларына, дингә мөнәсәбәтенә, инануларына, шөгыленең төренә һәм характерына, яшәү урынына һәм башка шартларга бәйсез рәвештә гарантияли.

3. Ир-ат һәм хатын-кыз тигез хокукларга һәм ирекләргә, аларны гамәлгә ашыру өчен тигез мөмкинлекләргә ия.

29 статья

1. Расачыл, милли һәм башка билгеләр буенча гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен чикләүнең теләсә кайсы рәвеше йә аларга өстенлекләр билгеләү тыела.

2. Татарстан Республикасында кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен дәүләт тарафыннан яклауның тигез хокукы гарантияләнә.

3. Конституциячел хокукларны һәм ирекләрне гамәлгә ашыру, саклау һәм яклау тәртибе законнар белән билгеләнә.

30 статья

Гражданнар шәхси, сәяси, социаль-икътисадый һәм мәдәни хокукларның һәм ирекләрнең бөтен тулылыгына ия.

31 статья

1. Һәр кеше яшәргә хокуклы.

2. Кеше гомере, аның сәламәтлеге, шәхси иреге һәм иминлеге дәүләт яклавында.

32 статья

Шәхеснең абруе дәүләт тарафыннан саклана. Аны төшерү өчен бернәрсә дә нигез була алмый.

33 статья

1. Татарстан Республикасында шәхес иреге һәм кагылгысызлыгы яклана.
2. Кулга алу, сак астына алу һәм сак астында тоту бары тик суд карары буенча гына рөхсәт ителә.
3. Татарстан Республикасында һәркем үз хокукларын һәм ирекләрен закон белән тыелмаган барлык ысуллар белән якларга хокуклы.
4. Әгәр хокукый яклауның дәүләт эчендәге барлык чаралары кулланылып бетсә, һәркем Россия Федерациясенең халыкара шартнамәләре нигезендә кеше хокукларын һәм ирекләрен яклау буенча дәүләтара органнарга мөрәҗәгать итәргә хокуклы.
5. Хокук бозган өчен җаваплылыкка тартылучы һәркем, гаепле булуы закон нигезендә һәм тиешле хокукый процедура кысаларында дәлилләнгәнче, гаепсез дип санала.
6. Татарстан Республикасында һәркем квалификацияле юридик ярдәм алырга хокуклы. Законда каралган очракларда юридик ярдәм түләүсез күрсәтелә.

34 статья

1. Һәркем үзенең милләтен билгеләргә һәм күрсәтергә хокуклы. Беркем дә үз милләтен билгеләргә һәм күрсәтергә мәҗбүр ителә алмый.
2. Һәркем туган теленнән файдалану, аралашу, тәрбия, уку һәм иҗат итү телен ирекле сайлап алу хокукына ия.

35 статья

Торак кагылгысыз. Беркем дә, федераль законда яисә суд карары нигезендә билгеләнгән очраклардан гайре, торакта яшәүчеләр ихтыярына каршы килеп, торакка үтеп керергә хокуклы түгел.

36 статья

1. Һәркем хосусый тормышының кагылгысызлыгына, шәхси һәм гаилә серенә, үзенең намусын һәм абруйлы исемен яклауга хокуклы.
2. Һәркем хат язышу, телефон аша сөйләшүләр, почта, телеграф аша һәм башка төрле хәбәрләшүләр яшеренлегенә хокуклы. Бу хокукны чикләү бары тик суд карары нигезендә генә рөхсәт ителә.

37 статья

1. Һәркемгә вөҗдан иреге, дин тоту иреге, индивидуаль яисә башкалар белән бергә теләсә нинди динне тоту яисә берсен дә тотмау хокукын да кертеп, дини һәм башка төрле инануларны ирекле сайлап алу, аларга ия булу һәм аларны тарату, шулар нигезендә эш итү гарантияләнә.

2. Дин тотуга бәйле рәвештә дошманлык, нәфрәт һәм милли ызгыш кузгату тыела.

38 статья

1. Гаилә, ана булу, ата булу, балачак һәм картлык дәүләт яклавында.

2. Никах хатын-кыз белән ир-атның ирекле ризалыгына нигезләнә; ир белән хатын гаилә мөнәсәбәтләрендә тигез хокуклы.

3. Дәүләт гаилә турында, ананың һәм баланың сәламәтлеген тәэмин итү һәм балаларны тәрбияләү турында кайгырта.

4. Балаларны кайгырту, аларны тәрбияләү – ата-аналарның тигез хокукы һәм бурычы.

5. Хезмәткә сәләтле балигъ булган балалар хезмәткә сәләтсез ата-аналарын кайгыртырга тиеш.

39 статья

Татарстан Республикасы территориясе чикләрендә ирекле күчеп йөрү, яшәү һәм тору урынын сайлап алу хокукы гарантияләнә. Бу хокукны чикләүләр федераль закон белән билгеләнергә мөмкин.

40 статья

1. Татарстан Республикасында һәркемгә аның хокукларын һәм ирекләрен, намусын һәм абруен, гомерен, сәламәтлеген һәм мөлкәтен суд тарафыннан яклау тәэмин ителә.

2. Беркем дә газаплауларга, көч кулланылуга, башка төрле рәхимсез яисә кешелек абруен кимсетерлек мөнәсәбәткә яки җәзага дучар ителмәскә тиеш.

3. Беркем дә, ихтыярый ризалыгыннан гайре, медицина, фәнни яисә бүтән төрле тәҗрибәләргә дучар ителә алмый.

41 статья

Дәүләт хакимияте органнарының, җирле үзидарә органнарының, вазыйфаи затларның, шулай ук җәмәгать берләшмәләренең карарларына һәм гамәлләренә (яисә гамәл кылмавына) карата судка шикаять бирелергә мөмкин.

42 статья

1. Татарстан Республикасында һәркемгә сүз, матбугат, фикерләр һәм инанулар иреге, аларны каршылыксыз чагылдыру һәм тарату гарантияләнә.

2. Социаль, расачыл, милли яисә дини нәфрәт һәм дошманлык кузгатырлык пропаганда яисә агитация рөхсәт ителми. Социаль, расачыл, милли, дини яисә тел өстенлеген пропагандалау тыела.

3. Беркем дә үз фикерләрен һәм инануларын белдерүгә яисә алардан баш тартуга мәҗбүр ителә алмый.

43 статья

Татарстан Республикасында гражданнар закон нигезендә тыныч кына, коралсыз килеш җыелырга, җыелышлар, митинглар һәм демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлаулар уздырырга хокуклы.

44 статья

1. Һәркем үз мәнфәгатьләрен яклау өчен, һөнәр берлекләре төзү хокукын да кертеп, берләшергә хокуклы. Дәүләт җәмәгать берләшмәләре эшчәнлегенә булышлык күрсәтә.

2. Җәмәгать берләшмәләренең эшчәнлек иреге гарантияләнә.

3. Беркем дә нинди дә булса берләшмәгә керергә яисә анда торырга мәҗбүр ителә алмый.

45 статья

1. Татарстан Республикасында гражданнар сәяси тормышта, дәүләт һәм җәмәгать эшләре белән идарә итүдә турыдан-туры да, үз вәкилләре аша да катнашырга хокуклы.

2. Татарстан Республикасында гражданнар дәүләт хакимияте органнарына һәм җирле үзидарә органнарына сайларга һәм сайланырга, шулай ук референдумда катнашырга хокуклы.

3. Суд тарафыннан хокуктан файдалануга сәләтсез дип танылган, шулай ук суд карары буенча иректән мәхрүм итү урыннарында тотылучы гражданнар сайларга һәм сайланырга хокуксыз.

46 статья

Татарстан Республикасында һәркем дәүләт органнарына һәм җирле үзидарә органнарына шәхсән мөрәҗәгать итәргә, шулай ук индивидуаль һәм күмәк мөрәҗәгатьләр җибәрергә хокуклы.

47 статья

Һәр гражданга закон нигезендә дәүләт хезмәтенә һәм муниципаль хезмәткә керүгә тигез хокук гарантияләнә.

48 статья

1. Һәркем теләсә нинди законлы ысул белән ирекле рәвештә мәгълүмат эзләргә, алырга, тапшырырга, әзерләргә һәм таратырга хокуклы. Цензура тыела.

2. Дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары, вазыйфаи затлар, әгәр законда башкасы каралмаган булса, һәркемгә аның хокукларына, ирекләренә һәм законлы мәнфәгатьләренә кагылышлы үзләренең карарлары һәм башка материаллар белән танышу мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш.

3. Законда каралган очраклардан гайре, затның ризалыгыннан башка аның шәхси тормышы турындагы мәгълүматны җыю һәм саклау, куллану һәм тарату рөхсәт ителми.

49 статья

Хосусый милек хокукы закон белән саклана.

50 статья

1. Хезмәт ирекле. Һәркем үзенең хезмәткә булган сәләтләре белән ирекле эш итәргә, эшчәнлек төрен һәм һөнәр сайлап алырга хокуклы.

2. Мәҗбүри хезмәт тыела.

3. Һәркем иминлек һәм гигиена таләпләренә җавап бирерлек шартларда хезмәткә, бернинди дискриминациясез һәм хезмәт өчен түләүнең законда билгеләнгән минималь күләменнән кимрәк булмаган түләүгә, шулай ук эшсезлектән яклануга хокуклы.

4. Индивидуаль һәм күмәк хезмәт бәхәсләрен хәл итүнең федераль законда билгеләнгән алымнарыннан файдаланып, индивидуаль һәм күмәк хезмәт бәхәсләренә хокук танылa, моңа забастовка хокукы да керә.

5. Һәркем ял итәргә хокуклы. Хезмәт шартнамәсе буенча эшләүчегә федераль законда билгеләнгән эш вакыты озынлыгы, ял һәм бәйрәм көннәре, ел саен түләүле отпуск гарантияләнә.

6. Дәүләт балигъ булмаганнарның, инвалидларның, социаль яклауга мохтаҗ һәм эш эзләүдә кыенлыклар кичерүче бүтән гражданнарның хезмәт хокукларын гамәлгә ашыру өчен шартлар булдыра, законда каралган очракларда аларны укытуны һәм аларның яңа квалификация алуларын оештыра.

51 статья

Татарстан Республикасы кулланучы мәнфәгатьләрен яклый һәм аның хокукларын яклау буенча иҗтимагый эшчәнлекне хуплый. Кулланучылар товар

житештерүчеләрнең, хезмәт күрсәтүчеләрнең китергән зыянын законда билгеләнгән тәртиптә түләттерергә хокуклы.

52 статья

1. Татарстан Республикасында һәркем, сәламәтлек саклауның дәүләт һәм бүтән учреждениеләре законда билгеләнгән тәртиптә күрсәтә торган медицина ярдәмен дә кертеп, сәламәтлеген саклауга хокуклы.

2. Дәүләт гражданнарның сәламәтлеген ныгытуга, физик культураны һәм спортны үстерүгә ярдәм итә торган эшчәнлекне хуплый.

53 статья

1. Татарстан Республикасында һәркем уңайлы әйләнә-тирә мохиткә, аның торышы турында дөрес мәгълүматка һәм экологик хокук бозу аркасында сәламәтлегенә яисә мөлкәтенә китерелгән зыянны түләттерергә хокуклы.

2. Дәүләт экологик иминлекне һәм табигатьтән нәтиҗәле файдалануны тәэмин итә, әйләнә-тирә мохитне саклап калу һәм савыктыру чараларын күрә, экология һәм санитария-эпидемиология иминлеген тәэмин итүгә булыша торган эшчәнлекне хуплый.

54 статья

1. Һәркемгә яше буенча, авырган, гарипләнгән, туендыручысын югалткан очракта, балаларны тәрбияләү өчен һәм законда билгеләнгән башка очракларда социаль тәэминат гарантияләнә.

2. Дәүләт пенсияләре һәм социаль пособиеләр закон белән билгеләнә.

3. Ирекле социаль иминләштерү, социаль тәэминатның өстәмә рәвешләрен булдыру һәм хәйрия эшчәнлеге хуплана.

55 статья

1. Һәркем торакка хокуклы. Беркем дә торагыннан нигезсез рәвештә мәхрүм ителә алмый.

2. Дәүләт хакимияте органнары һәм җирле үзидарә органнары торак төзелешен хуплыйлар, торакка хокукны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыралар.

56 статья

1. Татарстан Республикасында һәркем белем алуга хокуклы.

2.Татарстан Республикасында дәүләт яисә муниципаль мәгариф учреждениеләрендә һәм предприятиеләрдә мәктәпкәчә, төп гомуми, башлангыч һәм урта һөнәр белеме алу мөмкинлеге һәм аның түләүсезлеге, шулай ук Татарстан Республикасының дәүләт телләрендә белем алу гарантияләнә.

3. Татарстан Республикасында һәркем конкурс нигезендә дәүләт яисә муниципаль мәгариф учреждениесендә һәм предприятиедә түләүсез югары белем алырга хокуклы.

4. Төп гомуми белем мәҗбүри. Ата-аналар яисә аларны алыштыручы затлар балаларының төп гомуми белем алуын тәэмин итәләр.

57 статья

1. Татарстан Республикасында һәркемгә иҗатның әдәби, сәнгати, фәнни, техник һәм башка төрләре, укыту иреге гарантияләнә.

2. Авторларның, уйлап табучыларның һәм рационализаторларның хокуклары закон белән саклана.

3. Һәркем мәдәни тормышта катнашырга һәм мәдәният учреждениеләреннән, мәдәни хәзинәләрдән файдаланырга хокуклы.

4. Һәркем тарихи һәм мәдәни мирасны саклау турында кайгыртырга, тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне сакларга бурычлы.

5. Татарстан Республикасы интеллектуаль һәм сәнгать мирасын саклап калуны һәм яклауны, татар халкының мәдәниятен, Татарстан Республикасы территориясендә яшәүче башка халыклар вәкилләренең милли мәдәниятләрен саклап калуны һәм үстерүне тәэмин итә.

58 статья

1. Татарстан Республикасы Конституциясендә төп хокукларны һәм ирекләрне санап чыгу кешенең һәм гражданның гомумтанылган башка хокукларын һәм ирекләрен кире кагу һәм киметү буларак аңлатылмаска тиеш.

2. Татарстан Республикасында кеше һәм гражданның хокукларын һәм ирекләрен юкка чыгара яисә киметә торган законнар чыгарылмаска тиеш.

59 статья

Кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен гамәлгә ашыру башка затларның хокукларын һәм ирекләрен бозмаска, дәүләт һәм җәмәгать иминлегенә, җәмәгать тәртибенә, халыкның сәламәтлегенә һәм әхлагына зыян китермәскә тиеш.

60 статья

Татарстан Республикасында һәркем Татарстан Республикасы Конституциясен һәм Татарстан Республикасы законнарын, Россия Федерациясе Конституциясен һәм федераль законнарны үтәргә тиеш.

61 статья

1. Һәркем законда билгеләнгән күләмнәрдә һәм тәртиптә салымнар һәм җыемнар түләргә тиеш.

2. Яңа салымнар билгели торган яисә салым түләүчеләрнең хәлен начарайта торган законнар кире көчкә ия булмый.

62 статья

Һәркем табигатьне һәм әйләнә-тирә мохитне сакларга, табигый байлыкларга сакчыл мөнәсәбәттә булырга тиеш.

63 статья

1. Татарстан Республикасында гражданнар федераль закон нигезендә хәрби хезмәт үтәргә тиеш.

2. Альтернатив граждан хезмәтен үтү тәртибе федераль закон нигезендә билгеләнә.

64 статья

1. Татарстан Республикасында һәркемнең бурычы – Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы дәүләт символларын ихтирам итү.

2. Татарстан Республикасының дәүләт символларына карата ачыктан-ачык ихтирамсызлык күрсәтү законда каралган җаваплылыкка китерә.

III КИСӘК. **АДМИНИСТРАТИВ-ТЕРРИТОРИАЛЬ КОРЫЛЫШ**

65 статья

1. Татарстан Республикасы территориясе республиканың административ-территориаль берәмлекләре буларак районнарны һәм республика әһәмиятендәге шәһәрләрне үз эченә ала. Республика әһәмиятендәге шәһәр территориясе районнардан торырга мөмкин.

2. Татарстан Республикасын түбәндәге административ-территориаль берәмлекләр тәшкил итә:

районнар – Азнакай, Аксубай, Актаныш, Алабуга, Алексеевск, Апас, Арча, Әгерже, Әлки, Әлмәт, Әтнә, Балтач, Балык Бистәсе, Баулы, Биектау, Бөгелмә, Буа, Зәй, Зеленодольск, Кайбыч, Кама Тамагы, Кукмара, Лаеш, Лениногорск, Мамадыш, Менделеевск, Минзәлә, Мөслим, Нурлат, Питрәч, Саба, Сарман, Спас, Тәтеш, Теләче, Тукай, Түбән Кама, Чирмешән, Чистай, Чүпрәле, Югары Ослан, Ютазы, Яңа Чишмә;

республика әһәмиятендәге шәһәрләр – Азнакай, Алабуга, Әлмәт, Баулы, Бөгелмә, Буа, Зәй, Зеленодольск, Казан, Лениногорск, Нурлат, Түбән Кама, Чаллы, Чистай.

3. Үз көчен югалтты.

66 статья

Татарстан Республикасының административ-территориаль корылышы һәм аны үзгәртү тәртибе Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

IV КИСӘК. **ДӘҮЛӘТ ХАКИМИЯТЕН ОЕШТЫРУ**

1 БҮЛЕК. **ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДӘҮЛӘТ СОВЕТЫ**

67 статья

Татарстан Республикасы Дәүләт Советы – Татарстан Республикасы парламенты – Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең даими эшләүче иң югары вәкиллекле, закон чыгару органы.

68 статья

Татарстан Республикасы Дәүләт Советы биш елга сайлана.

69 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы 100 депутаттан тора.
2. Татарстан Республикасында 21 яшькә җиткән граждан Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутаты булып сайланырга мөмкин.
3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларын сайлаулар тәртибе Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

70 статья

1. Дәүләт Советы депутатлары, әлеге статьяның икенче өлешендә билгеләнгән очрактан тыш, депутат эшчәнлеген төп эшчәнлекләреннән аерылмыйча башкаралар.
2. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының профессиональ даими нигездә эшләүче депутатлары саны Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.
3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутаты үз вәкаләтләре чоры дәвамында, әгәр федераль законда башкасы каралмаган булса, Россия Федерациясе Федераль Собраниесе Дәүләт Думасы депутаты, Россия Федерациясе Федераль Собраниесе Федерация Советы әгъзасы, дәүләт хакимиятенең бүтән вәкиллекле органнары депутаты, судья була алмый, Россия

Федерациясенең бүтән дәүләт вазыйфаларын, федераль дәүләт хезмәтенең дәүләт вазыйфаларын, Татарстан Республикасының бүтән дәүләт вазыйфаларын яисә Татарстан Республикасы дәүләт хезмәтенең дәүләт вазыйфаларын били алмый, шулай ук сайланулы муниципаль вазыйфаларны һәм муниципаль хезмәтнең муниципаль вазыйфаларын били алмый.

4. Профессиональ даими нигездә эшләүче Дәүләт Советы депутаты, мөгаллимлек, фәнни һәм башка иҗат эшчәнлегеннән гайре, әгәр Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, бүтән түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнә алмый.

5. Дәүләт Советы депутаты үз статусыннан депутат вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле булмаган эшчәнлек өчен файдаланырга хокуксыз.

6. Дәүләт Советы депутаты сайлаучылары алдында җаваплы һәм алар алдында хисап тота. Сайлаучыларның ышанычын акламаган Дәүләт Советы депутаты законда билгеләнгән тәртиптә алар тарафыннан чакыртып алынырга мөмкин.

71 статья

1. Дәүләт Советы депутаты федераль закон нигезендә үз вәкаләтләренең бөтен чоры дәвамында кагылгысызлыкка ия.

2. Дәүләт Советы депутатын кагылгысызлыктан мәхрүм итү турындагы мәсьәлә федераль закон нигезендә хәл ителә.

3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутаты статусы һәм аның эшчәнлеге гарантияләре федераль закон һәм Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

72 статья

Дәүләт Советы депутаты Дәүләт Советы утырышларында Татарстан Республикасы Президентына, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Рәисенә, Премьер-министрга, министрларга, Дәүләт Советы тарафыннан төзелә яисә сайлана торган башка органнарның (судлардан тыш) җитәкчеләренә таләп белән мөрәҗәгать итәргә хокуклы. Үзенә таләп җибәрелгән орган яисә вазыйфаи зат законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда телдән яисә Дәүләт Советы депутаты таләбе буенча язмача җавап бирергә тиеш.

73 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы беренче утырышка Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганнан соң утыз көннән дә соңга калмыйча чакырыла. Татарстан Республикасы Президенты шушы вакыт эчендә Татарстан Республикасы Дәүләт Советын беренче утырышка үз инициативасы белән чакырырга мөмкин.

2. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының сайлаулардан соңгы беренче утырышын иң өлкән яшьтәге Дәүләт Советы депутаты ача һәм Дәүләт Советы Рәисе сайланганчыга кадәр алып бара.

74 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы эшенең төп рәвеше Дәүләт Советы карамагына кертелгән мәсьәләләрне хәл итә торган сессияләрдән гыйбарәт.

2. Әгәр Татарстан Республикасы Дәүләт Советы утырышында Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санынннан кимендә өчтән икесе катнашса, бу утырыш тулы хокуклы була.

3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы эшен тәэмин итү өчен Дәүләт Советы Президиумы сайлана һәм комитетлары төзелә.

4. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының эшчәнлек тәртибе Татарстан Республикасы Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Регламенты белән билгеләнә.

75 статья

Татарстан Республикасы Дәүләт Советы карамагына түбәндәгеләр керә:

1) Татарстан Республикасы Конституциясен кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү;

2) Татарстан Республикасы карамагындагы мәсьәләләрне һәм Россия Федерациясе һәм аның субъектларының уртак карамагындагы мәсьәләләрне Татарстан Республикасы вәкаләтләре чикләрендә закон чыгарып җайга салу;

3) Татарстан Республикасы законнарына аңлатма бирү;

4) Татарстан Республикасының эчке сәясәтен һәм тышкы эшчәнлек юнәлешләрен билгеләүдә катнашу;

5) Татарстан Республикасы бюджетын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау, Татарстан Республикасының берләштерелгән бюджеты проектын карау;

6) Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеше программаларын раслау;

7) Татарстан Республикасы салымнарын һәм җыемнарын федераль законнар нигезендә билгеләү;

8) Татарстан Республикасының бюджеттан тыш һәм валюта фондларын төзү тәртибен һәм аларның эшчәнлек тәртибен билгеләү, әлеге фондларның акчаларын тоту турындагы хисапларны раслау;

9) Татарстан Республикасы милкенә идарә итүнең һәм аның белән эш итүнең тәртибен билгеләү;

10) республика дәүләт хакимияте органнарын оештыру тәртибен һәм аларның эшчәнлек тәртибен билгеләү;

11) Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатлары арасыннан Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Рәисен, Рәис урынбасарларын һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Секретарен сайлап кую;

12) Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатлары арасыннан Дәүләт Советы Президиумын сайлау, Дәүләт Советы комитетларын төзү һәм сайлау;

13) Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органнары системасын билгеләү;

14) Татарстан Республикасы референдумын билгеләү;

15) Татарстан Республикасы Дәүләт Советына сайлауларны билгеләү;

16) Татарстан Республикасы Президентын сайлауларны билгеләү;

16^1) үз көчен югалтты;

17) Татарстан Республикасы Президентына ышанычсызлык белдерү турында Татарстан Республикасы Конституциясе нигезендә карар кабул итү;

18) Татарстан Республикасы Президенты тәкъдиме буенча Премьер-министр кандидатурасын раслау; Татарстан Республикасы Президентының Татарстан Республикасы Премьер-министры урынбасарларын билгеләп кую турындагы, Татарстан Республикасы министрлыкларын һәм дәүләт комитетларын төзү һәм бетерү турындагы тәкъдимнәрен килештерү;

19) Татарстан Республикасы Премьер-министрына һәм аның урынбасарларына ышанычсызлык белдерү;

20) җирле үзидарә органнарына сайлауларны уздыру тәртибен федераль законда билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә билгеләү;

21) Татарстан Республикасы Конституция суды судьяларын сайлау; Татарстан Республикасы Конституция суды судьялары тәкъдиме буенча Татарстан Республикасы Конституция суды Рәисен һәм Рәис урынбасарын билгеләп кую;

22) Татарстан Республикасының җәмәгать судьяларын сайлау;

22^1) Татарстан Республикасы законы нигезендә Татарстан Республикасы Президенты тәкъдиме буенча Татарстан Республикасы Дәүләт Киңәшчесен билгеләп кую;

23) Татарстан Республикасында Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкилне сайлау;

24) Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе әгъзаларының яртысын билгеләп кую;

25) Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларын сайлаулар буенча сайлау округларын төзү схемасын раслау;

26) Татарстан Республикасының административ-территориаль корылышын һәм аны үзгәртү тәртибен билгеләү;

27) Татарстан Республикасы чикләрен үзгәртүгә бәйле мәсьәләләрне хәл итү;

28) Татарстан Республикасы Прокуроры урынына кандидатураны килештерү;

29) Татарстан Республикасы судьяларының квалификация коллегиясенә закон нигезендә җәмәгатьчелек вәкилләрен билгеләп кую;

30) Татарстан Республикасының дәүләт бүләкләрен гамәлгә кую, Татарстан Республикасының мактаулы исемнәрен билгеләү;

31) эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында шартнамә проектын хуплау;

32) Россия Федерациясе Конституциясендә, Татарстан Республикасы Конституциясендә, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру.

76 статья

1. Закон чыгару инициативасы хокукына Татарстан Республикасы Президенты, Дәүләт Советы депутатлары, Дәүләт Советы Президиумы һәм комитетлары, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты, Татарстан Республикасы Дәүләт Киңәшчесе, Татарстан Республикасы Прокуроры, җирле үзидарәнең вәкиллекле органнары ия. Шулай ук Татарстан Республикасы Конституция суды, Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе, Татарстан Республикасында Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкил дә үз карамакларындагы мәсьәләләр буенча закон чыгару инициативасы хокукына ия.

2. Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр кертү буенча закон чыгару инициативасына Татарстан Республикасы Президенты, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә өчтән бере, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Президиумы, Татарстан Республикасы Конституция суды ия.

3. Салымнар кертү яисә юкка чыгару, аларның Татарстан Республикасы бюджетына күчерелә торган өлешен түләүдән азат итү турындагы, дәүләт заемнарын чыгару турындагы, дәүләтнең финанс йөкләмәләрен үзгәртү турындагы закон проектлары, Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән түләнә торган чыгымнарны күздә тотучы башка закон проектлары Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан Татарстан Республикасы Президенты тәкъдиме буенча йә аның бәяләмәсе булганда карала. Татарстан Республикасы Президентының күрсәтелгән бәяләмәсе закон проектын алган көннән соң утыз көн эчендә тапшырыла.

77 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы законнар һәм карарлар кабул итә.

2. Татарстан Республикасы законнары, әгәр әлеге Конституциядә башкасы каралмаган булса, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы карарлары, әгәр әлеге Конституциядә башкасы каралмаган булса, Дәүләт Советының сайланган депутатлары санының күпчелек тавыш белән кабул ителә.

78 статья

Татарстан Республикасы законнары проектлары һәм республика дәүләт тормышының башка аеруча мөһим мәсьәләләре Дәүләт Советы карары белән Татарстан Республикасы халкына фикер алышу өчен чыгарылырга мөмкин.

79 статья

1. Дәүләт Советы кабул иткән Татарстан Республикасы законы ундүрт календарь көн эчендә Татарстан Республикасы Президентына җибәрелә.

2. Татарстан Республикасы Президенты Татарстан Республикасы законына имза сала һәм аны халыкка җиткерә йә күрсәтелгән законны аның керү мизгеленнән алып ундүрт календарь көн эчендә кире кага.

3. Татарстан Республикасы законы Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан кире кагылган очракта, күрсәтелгән закон элек кабул ителгән редакциясендә Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санынннан кимендә өчтән икесенең күпчелек тавышы белән хупланырга мөмкин.

4. Элек кабул ителгән редакциясендә хупланган Татарстан Республикасы законы Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан кабат кире кагыла алмый, җиде көн эчендә аңа имза салынырга һәм ул халыкка җиткерелергә тиеш.

80 статья

1. Татарстан Республикасы законнары татар һәм рус телләрендә кабул ителә һәм бастырып чыгарыла.

2. Законнарның татар һәм рус телләрендәге текстлары тәңгәлләштерү уза.

81 статья

Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Татарстан Республикасы Конституциясе һәм законнары билгеләгән чикләрдә һәм рәвешләрдә Татарстан Республикасы законнарының үтәлешен һәм башкарылуын, Татарстан Республикасы бюджеты үтәлешен, Татарстан Республикасы милке белән эш итүнең билгеләнгән тәртибе үтәлешен тикшереп тора.

82 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Рәисе Дәүләт Советына җитәкчелек итә һәм аның утырышларында рәислек итә, Дәүләт Советы эшен оештыра, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башка органнары һәм җирле үзидарә органнары, дәүләт хакимиятенең федераль органнары, башка дәүләтләрнең парламентлары, җәмәгать берләшмәләре белән мөнәсәбәтләрдә Дәүләт Советы исеменнән эш йөртә, Татарстан Республикасы Конституциясендә, законнарында һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Регламентында каралган башка вәкаләтләрне тормышка ашыра.

2. Дәүләт Советы Рәисе урынбасарлары Дәүләт Советы Рәисе тапшырган вәкаләтләр буенча аның аерым вазыйфаларын үтиләр һәм, Рәис булмаган яисә ул үз вазыйфаларын башкара алмаган очракта, аны алыштыралар.

3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Секретаре Дәүләт Советы Аппаратына җитәкчелек итә.

83 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Президиумы Дәүләт Советы эшен оештыруны тәэмин итә. Президиум Дәүләт Советы алдында хисап тота.

2. Дәүләт Советы Президиумы составына Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Рәисе, Рәис урынбасарлары, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Секретаре һәм Дәүләт Советы сайлап куйган Дәүләт Советы депутатлары керә.

3. Дәүләт Советы Президиумына Дәүләт Советы Рәисе җитәкчелек итә.

4. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Президиумы карарлар кабул итә.

84 статья

Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Президиумы:

1) Дәүләт Советы сессияләрен чакыра һәм аның утырышларын әзерләүне оештыра;

2) Дәүләт Советы төзегән комитетларның һәм комиссияләрнең эшчәнлеген координацияли;

3) Дәүләт Советы депутатларына вәкаләтләрен башкарырга ярдәм итә һәм аларны кирәкле мәгълүмат белән тәэмин итә;

4) Татарстан Республикасы законнары проектлары һәм республика дәүләт тормышының башка аеруча мөһим мәсьәләләре буенча халыкның фикер алышуын әзерләүне һәм уздыруны оештыра;

5) Дәүләт Советы карарларын һәм Дәүләт Советы Президиумы карарларын бастырып чыгара;

6) Дәүләт Советы эшен оештыруның башка мәсьәләләрен хәл итә.

85 статья

Дәүләт Советының вәкаләтләре чоры тәмамлангач, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Президиумы Татарстан Республикасы Дәүләт Советының сайлаулардан соңгы беренче утырышын чакыруны һәм әзерләүне оештыра.

86 статья

1. Закон проектлары эшен алып бару, Дәүләт Советы карамагындагы мәсьәләләрне алдан карау һәм әзерләү өчен Дәүләт Советы депутатлар составында комитетлар төзи.

2. Дәүләт Советы комитетларын төзү, оештыру, аларның эшчәнлеге тәртибе һәм компетенциясе закон белән билгеләнә.

3. Дәүләт Советы, кирәк булганда, парламент тикшерүләре уздыра, ревизия комиссияләре һәм башка комиссияләр төзи.

87 статья

Татарстан Республикасы бюджеты үтәлешенә дәүләт контролен гамәлгә ашыру өчен Дәүләт Советы Татарстан Республикасы Хисап палатасын төзи, аның составы, эшчәнлек тәртибе һәм вәкаләтләре закон белән билгеләнә.

88 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) Дәүләт Советы үз-үзен таркату турында карар кабул иткәндә;

2) Татарстан Республикасы Президенты Дәүләт Советын закон нигезендә таркатканда;

3) федераль законда каралган башка очракларда.

2. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының үз-үзен таркату турындагы карары Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санының кимендә өчтән бере инициативасы буенча Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

3. Үз-үзен таркату турында карар кабул иткәндә Татарстан Республикасы Дәүләт Советы бер үк вакытта Дәүләт Советына чираттан тыш сайлаулар билгели, сайлаулар Татарстан Республикасы Дәүләт Советының үз-үзен таркату турындагы карары үз көченә кергән көннән 120 көннән дә соңга калмыйча уздырыла.

4. Дәүләт Советы тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә, федераль законнарга, «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсенә каршы килүче Татарстан Республикасы законы, башка норматив хокукый акт кабул ителгән очракта, әгәр андый каршылыклар суд карары белән билгеләнгән булса, ә Татарстан Республикасы Дәүләт Советы суд карары үз көченә кергән көннән соң алты ай эчендә аларны юкка чыгармаган булса, Татарстан Республикасы Президенты Татарстан Республикасы Дәүләт Советының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында карар кабул итәргә хокуклы.

5. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылганда, Татарстан Республикасы Президенты бер үк вакытта Дәүләт Советына чираттан тыш сайлаулар билгели, сайлаулар Татарстан Республикасы Дәүләт Советының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы карар үз көченә кергән көннән 120 көннән дә соңга калмыйча уздырыла.

2 БҮЛЕК. **ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТЫ**

89 статья

Татарстан Республикасы Президенты – Татарстан Республикасының дәүләт башлыгы, иң югары вазыйфаи заты.

90 статья

Татарстан Республикасы Президенты Татарстан Республикасында кеше һәм граждан хокукларын һәм ирекләрен яклауның, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм законнары, шулай ук Татарстан Республикасының халыкара килешүләре, «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсе һәм Татарстан Республикасы белән Россия Федерациясе субъектлары шартнамәләре үтәлешенең гаранты булып тора.

91 статья

1. Утыздан яшьрәк булмаган, сайлау хокукына ия һәм Татарстан Республикасының дәүләт телләрен белүче Татарстан Республикасындагы граждан Татарстан Республикасы Президенты булып сайлана ала.

2. Татарстан Республикасы Президенты гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә яшерен тавыш биреп сайлана.

3. Татарстан Республикасы Президенты биш елга сайлана.

4. Татарстан Республикасы Президентын сайлаулар тәртибе Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

5. Бер үк зат рәттән ике чордан артыгракка Татарстан Республикасы Президенты булып сайлана алмый.

91[1] статья

Үз көчен югалтты.

92 статья

Татарстан Республикасы Президенты бер үк вакытта Россия Федерациясе Федераль Собраниесенең Дәүләт Думасы депутаты, Россия Федерациясе Федераль Собраниесенең Федерация Советы әгъзасы, судья була алмый, Россия Федерациясенең башка дәүләт вазыйфаларын, федераль дәүләт хезмәтенең дәүләт вазыйфаларын, Татарстан Республикасының башка дәүләт вазыйфаларын яисә Татарстан Республикасы дәүләт хезмәтенең вазыйфаи урыннарын, шулай ук муниципаль хезмәтнең сайланулы муниципаль вазыйфаларын һәм муниципаль вазыйфаларын били алмый, әгәр Россия Федерациясе законнарында бүтәне

каралмаган булса, мөгаллимлек, фәнни һәм бүтән иҗат эшчәнлегеннән гайре, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыльләнә алмый.

93 статья

1. Татарстан Республикасы Президенты Татарстан Республикасы Президентын сайлаулар нәтиҗәләре турында рәсми белдерелгән көннән бер айдан да соңга калмыйча үз вазыйфасына керешә.

1[1]. Үз көчен югалтты.

2. Татарстан Республикасы Президенты үз вәкаләтләрен үтәүгә ант итү мизгеленнән керешә һәм аларны үтәүне, үз вазыйфасында булу чоры тәмамлангач, яңа сайланган Татарстан Республикасы Президенты ант иткән мизгелдән туктата.

2[1]. Үз көчен югалтты.

3. Татарстан Республикасы Президенты үз вазыйфасына керешкәндә Татарстан Республикасы халкына һәм Конституциясенә тугрылыклы булырга ант итә. Татарстан Республикасы Президентының вазыйфасына керешкәндәге антының тексты Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан раслана.

4. Ант тантаналы шартларда Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатлары, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты әгъзалары, Татарстан Республикасы Конституция суды судьялары һәм чакырылган башка затлар барында ике дәүләт телендә бирелә.

5. Татарстан Республикасы Президентының Татарстан Республикасы Президенты Штандарты (флагы) Татарстан Республикасында президентлык хакимияте символы була.

94 статья

1. Татарстан Республикасы Президенты:

1) Татарстан Республикасы гражданнарының хокукларын һәм ирекләрен, Татарстан Республикасы суверенитетын, җәмәгать иминлеген һәм республиканың территориаль бөтенлеген, аның территориясендә законлылыкны һәм хокук тәртибен тәэмин итә;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органнары системасына җитәкчелек итә һәм аларның Татарстан Республикасы Дәүләт Советы белән үзара хезмәттәшлеген тәэмин итә, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты эшчәнлегенә җитәкчелек итә, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының отставкасы турында карар кабул итә;

3) Татарстан Республикасының эчке сәясәтен һәм тышкы эшчәнлек юнәлешләрен билгели;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советына карау һәм раслау өчен ел саен Татарстан Республикасы бюджеты турындагы һәм аның үтәлеше турындагы законнарның проектларын тәкъдим итә, Татарстан Республикасы Дәүләт Советына ел саен Татарстан Республикасының берләштерелгән бюджеты проектын тәкъдим итә;

5) Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеше программаларын, шулай ук аларның үтәлеше турындагы хисапларны тәкъдим итә;

6) республиканың эчке һәм тышкы хәле турындагы еллык юллама белән Татарстан Республикасы Дәүләт Советына мөрәҗәгать итә, республика тормышының мөһим мәсьәләләре турында Дәүләт Советына мәгълүмат бирә;

7) Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетын төзи, Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Татарстан Республикасы Премьер-министры кандидатурасын раслау турында тәкъдимнәр кертә, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы белән килешү буенча Премьер-министр урынбасарларын билгеләп куя, Татарстан Республикасы министрларын, дәүләт комитетлары рәисләрен, башкарма хакимиятнең бүтән органнарының Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты әгъзалары булып торучы җитәкчеләрен билгеләп куя. Татарстан Республикасы Премьер-министрын һәм Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты әгъзаларын вазыйфаларыннан азат итә. Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Татарстан Республикасы министрлыкларын һәм дәүләт комитетларын төзү һәм бетерү турында тәкъдимнәр кертә;

8) Татарстан Республикасы территориясендә дәүләт хакимиятенең башкарма органнары системасын закон нигезендә төзи;

9) Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органнары структурасын билгели;

9[1)] Татарстан Республикасы Дәүләт Советына Татарстан Республикасы Дәүләт Киңәшчесе вазыйфасына кандидатура тәкъдим итә;

10) Татарстан Республикасында Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкил урынына кандидатураны Татарстан Республикасы Дәүләт Советына тәкъдим итә;

11) Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе әгъзаларының яртысын билгеләп куя;

12) Татарстан Республикасы Прокуроры урынына кандидатура килештерә;

13) дәүләт хакимиятенең федераль органнары, Россия Федерациясе субъектларының дәүләт хакимияте органнары, җирле үзидарә органнары белән мөнәсәбәтләрдә һәм халыкара, тышкы икътисадый багланышларны гамәлгә ашырганда Татарстан Республикасы исеменнән эш йөртә; бу чакта Татарстан Республикасы исеменнән шартнамәләргә һәм килешүләргә имза сала; Россия Федерациясендә, аның субъектларында, чит дәүләтләр субъектларында һәм административ-территориаль берәмлекләрендә, шулай ук чит дәүләтләрдә һәм халыкара оешмаларда Татарстан Республикасы вәкилләрен билгеләп куя һәм чакыртып ала;

14) Татарстан Республикасы гражданлыгы мәсьәләләрен закон нигезендә хәл итә;

15) Татарстан Республикасы законнарына имза сала йә Татарстан Республикасы Дәүләт Советы кабул иткән законнарны кире кага. Законны кире каккан очракта Президент аны, ризасызлыклары белән бергә, Татарстан Республикасы Дәүләт Советына кабат карау өчен кире кайтара. Әгәр Президент ундүрт көн эчендә законны кабат карауга кайтармаса, ул законга имза салырга тиеш. Имза салынган законнар Президент тарафыннан халыкка игълан ителә;

16) Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм законнарына, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Президенты указларына каршы килгән очракта, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карарларын һәм күрсәтмәләрен юкка чыгара;

17) Татарстан Республикасының дәүләт бүләкләре белән бүләкли;

18) Татарстан Республикасы премияләрен гамәлгә куя һәм аларны тапшыра;

19) Татарстан Республикасында ярлыкау мәсьәләләрен карау комиссиясен төзи һәм хөкем ителгән яисә суд белән билгеләнгән җәзаны узган һәм хөкем ителүе юкка чыгарылмаган затка карата ярлыкау акты куллануның максатка ярашлыгы турында Россия Федерациясе Президентына тәкъдим кертә;

20) Татарстан Республикасы Дәүләт Советының чираттан тыш утырышын чакыруны таләп итәргә, шулай ук яңа сайланган Татарстан Республикасы Дәүләт Советын шуның өчен билгеләнгән чор эчендә беренче утырышка чакырырга хокуклы;

21) Татарстан Республикасы Дәүләт Советы һәм аның Президиумы эшендә катнашырга хокуклы;

22) Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарының Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башка органнары белән эшчәнлеген координацияләүне тәэмин итә һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органнарының федераль башкарма хакимият органнары һәм аларның территориаль органнары, җирле үзидарә органнары һәм җәмәгать берләшмәләре белән хезмәттәшлеген оештыра;

23) Татарстан Республикасында президентлык хакимияте символы турындагы нигезләмәне раслый;

24) Татарстан Республикасы Конституциясе һәм законнары, федераль законнар белән үзенә йөкләнгән, шулай ук Татарстан Республикасының халыкара һәм тышкы икътисадый йөкләмәләреннән килеп чыга торган башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

2. Татарстан Республикасы Президенты үз функцияләрен гамәлгә ашыру өчен Президент Аппараты төзи.

95 статья

Татарстан Республикасы Президенты Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе, «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсе, федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, Россия Федерациясе Президенты норматив актлары, Россия Федерациясе Хөкүмәте карарлары нигезендә һәм аларны үтәү йөзеннән Татарстан Республикасының бөтен территориясендә үтәлеше мәҗбүри булган указлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

96 статья

Татарстан Республикасы Президентының намусы һәм абруе закон белән саклана.

97 статья

1. Татарстан Республикасы Президентының вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатыла:

1) үз теләге белән отставкага киткәндә;

2) Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан үзенә ышанычсызлык белдерүгә бәйле рәвештә Россия Федерациясе Президенты тарафыннан үз вазыйфасыннан читләштерелгәндә;

3) федераль законда каралган башка очракларда.

2. Татарстан Республикасы Президентының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турындагы карар, федераль законда билгеләнгән очраклардан гайре, Россия Федерациясе Президенты тәкъдиме буенча Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан кабул ителә.

3. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Татарстан Республикасы Президентына түбәндәге очракларда ышанычсызлык белдерергә хокуклы:

ул Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы законнарына, «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсенә каршы килә торган актлар чыгарганда, әгәр мондый каршылыклар суд карары белән билгеләнгән булса һәм Татарстан Республикасы Президенты суд карары үз көченә кергән көннән соң бер ай эчендә әлеге каршылыкларны бетермәсә;

Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, федераль законнарны, Татарстан Республикасы законнарын, «Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында эшләр бүлешү һәм үзара вәкаләтләр алмашу турында» Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы Шартнамәсен башкача тупас бозу тиешле суд тарафыннан билгеләнгәндә, әгәр бу гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен массакүләм бозуларга китерсә;

Татарстан Республикасы Президенты үз вазыйфаларын тиешенчә үтәмәгәндә.

4. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының Татарстан Республикасы Президентына ышанычсызлык белдерүе турындагы карары депутатларның билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бере инициативасы буенча депутатларның билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

5. Татарстан Республикасы Дәүләт Советының Президентка ышанычсызлык белдерүе турындагы карары Татарстан Республикасы Президентын үз

вазыйфасыннан читләштерү турындагы мәсьәләне хәл итү өчен Россия Федерациясе Президенты каравына җибәрелә.

6. Татарстан Республикасы Президенты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, Татарстан Республикасы Президенты вазыйфасына кандидатура турындагы тәкъдим федераль законда билгеләнгән тәртиптә карала.

98 статья

1. Татарстан Республикасы Президенты үз вазыйфаларын вакытлыча (авыру сәбәпле яисә чираттагы ялына бәйле рәвештә) үти алмаган очракларда, аларны Татарстан Республикасы Премьер-министры башкара.

2. Татарстан Республикасы Президенты вазыйфаларын башкаручы Татарстан Республикасы Дәүләт Советын таркатырга, Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында тәкъдимнәр кертергә, референдум үткәрү инициативасы белән чыгарга, шулай ук үз инициативасы белән Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты әгъзаларын вазыйфаларыннан азат итәргә хокуксыз.

3 БҮЛЕК. **ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МИНИСТРЛАР КАБИНЕТЫ**

99 статья

1. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты – Татарстан Республикасы Хөкүмәте – Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма һәм күрсәтмә бирү органы.

2. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты компетенциясе, аның эшчәнлек тәртибе, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең бүтән органнары белән мөнәсәбәтләре Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

100 статья

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетын Премьер-министр, Премьер-министр урынбасарлары, министрлар, дәүләт комитетлары рәисләре һәм Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең бүтән башкарма органнары җитәкчеләре тәшкил итә.

101 статья

1. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Татарстан Республикасы Президенты алдында җаваплы.

2. Яңа оештырылган Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты үз вәкаләтләре чорына билгеләнгән эшчәнлегенең программасын Татарстан Республикасы Дәүләт Советына кертә.

3. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты аерым мәсьәләләр буенча үз эше турында Татарстан Республикасы Дәүләт Советы алдында хисап тота.

4. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Татарстан Республикасы Премьер-министрына, Премьер-министр урынбасарларына ышанычсызлык белдерергә мөмкин, бу аларның отставкасына китерә. Әлеге мәсьәләләр буенча карарлар Татарстан Республикасы Дәүләт Советының сайланган депутатлары санынннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

102 статья

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты:

1) үз вәкаләтләре чикләрендә кеше һәм гражданның хокукларын һәм ирекләрен гамәлгә ашыру, тәэмин итү һәм яклау, милекне һәм җәмәгать тәртибен саклау, җинаятьчелеккә каршы көрәш чараларын күрә;

2) Татарстан Республикасы бюджеты проектын, Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеше программалары проектларын әзерли, Татарстан Республикасының берләштерелгән бюджеты проектын төзи;

3) Татарстан Республикасы бюджеты үтәлешен тәэмин итә, аның үтәлеше турында хисап һәм Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеше программаларының үтәлеше турында хисаплар әзерли, Татарстан Республикасының берләштерелгән бюджеты үтәлеше турында хисап төзи;

4) Татарстан Республикасының комплекслы социаль-икътисадый үсешен тәэмин итү буенча гамәлләр әзерли һәм тормышка ашыра, финанс, мәдәният, мәгариф, фән, сәламәтлек саклау, социаль тәэминат, табигатьне саклау һәм экология өлкәсендә бердәм дәүләт сәясәтен үткәрүдә катнаша; дәүләт иминиятен оештыру, исәпкә алуның һәм статистиканың бердәм системасын оештыру, хезмәт өчен түләүнең гомумдәүләт сәясәтен гамәлгә ашыру чараларын күрүдә ярдәм итә;

5) Татарстан Республикасы милке белән Татарстан Республикасы законнары нигезендә, шулай ук Татарстан Республикасы идарәсенә тапшырылган федераль милек белән федераль законнар һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актлары нигезендә идарә итә һәм алар белән эш итә;

6) тышкы икътисадый эшчәнлекне гамәлгә ашыра;

7) кирәк очракта, Министрлар Кабинеты каршында комитетлар, идарәләр һәм башка ведомстволар оештыра;

8) Татарстан Республикасы министрлыклары, дәүләт комитетлары һәм ведомстволары турында нигезләмәләр раслый;

9) җирле үзидарә органы, җирле үзидарәнең сайланулы яисә вазыйфаи бүтән заты тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә, федераль законнарга һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларына, Татарстан Республикасы законнарына һәм бүтән норматив хокукый актларына каршы килә торган хокукый актлар чыгарылган очракта, җирле үзидарә органына, җирле үзидарәнең сайланулы яисә урындагы бүтән затына аларны законнарга яраклаштыруны тәкъдим итәргә хокуклы, шулай ук судка мөрәҗәгать итәргә хокуклы;

10) үз вәкаләтләренең бер өлешен гамәлгә ашыруны үзара алмашу турында федераль башкарма хакимият органнары белән федераль закон нигезендә килешүләр төзи;

11) федераль законнарда, Татарстан Республикасы Конституциясендә һәм Татарстан Республикасы законнарында, шулай ук федераль башкарма хакимият органнары белән килешүләрдә билгеләнгән бүтән вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

103 статья

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Татарстан Республикасы территориясендә Россия Федерациясе Конституциясенең, Татарстан Республикасы Конституциясенең, федераль законнарның һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларының, Татарстан Республикасы законнарының һәм башка норматив хокукый актларының үтәлешен тәэмин итә, карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара, аларның үтәлешен тикшерә. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карарларын һәм күрсәтмәләрен Татарстан Республикасының бөтен территориясендә үтәү мәҗбүри.

104 статья

Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Татарстан Республикасы министрлыкларының, дәүләт комитетларының, Татарстан Республикасы башкарма хакимиятенең үзенә буйсынган бүтән органнарының актларын юкка чыгарырга хокуклы.

105 статья

1. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Татарстан Республикасы министрлыкларының, дәүләт комитетларының һәм Татарстан Республикасы башкарма хакимиятенең үзенә буйсынган бүтән органнарының эшен берләштерә һәм аңа юнәлеш бирә.

2. Татарстан Республикасы министрлыклары, дәүләт комитетлары һәм дәүләт хакимиятенең бүтән башкарма органнары идарәнең тиешле тармакларында яисә тармакара дәрәҗәдә дәүләт сәясәтен гамәлгә ашыралар.

4 БҮЛЕК. **СУД ХАКИМИЯТЕ. ПРОКУРАТУРА**

106 статья

1. Татарстан Республикасында хөкем итү бары тик суд тарафыннан гына гамәлгә ашырыла.

2. Судьялар бәйсез һәм законга гына буйсына.

107 статья

Татарстан Республикасында суд хакимияте Татарстан Республикасы Конституция суды, гомуми юрисдикциядәге федераль судлар, Татарстан

Республикасы Арбитраж суды һәм җәмәгать судьялары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

108 статья

1. Татарстан Республикасы Конституция судын Татарстан Республикасындагы гражданнар арасыннан сайланучы 25тән дә яшьрәк булмаган, югары юридик белеме, юридик һөнәр буенча кимендә биш ел эш стажы булган алты Конституция суды судьясы тәшкил итә.

2. Конституция суды судьялыгына кандидатларны Татарстан Республикасы Дәүләт Советына тигез санда Татарстан Республикасы Президенты һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы Рәисе тәкъдим итә.

3. Конституция суды судьялары Татарстан Республикасы Дәүләт Советы каравына Конституция суды Рәисе һәм Конституция суды Рәисе урынбасары урынына кандидатлар буенча тәкъдимнәр кертәләр.

4. Конституция суды компетенциясе, оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, судьяларының статусы федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

109 статья

1. Татарстан Республикасы Конституция суды, Татарстан Республикасының конституциячел корылышын, кешенең төп хокукларын һәм ирекләрен яклау, Татарстан Республикасы Конституциясенең Татарстан Республикасының хокукый системасында өстенлеген һәм аның бөтен территориясендә турыдан-туры гамәлдә булуын тәэмин итү максатларында, Татарстан Республикасы Президенты, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы, аның Президиумы һәм комитетлары, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән саныннан биштән бере, Татарстан Республикасында Кеше хокуклары буенча вәкаләтле вәкил, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты һәм җирле үзидарә органнары таләпләре буенча түбәндәгеләрнең конституциячеллеге турындагы эшләрне карый:

1) Татарстан Республикасы законнарының;

2) Татарстан Республикасы Президенты һәм Министрлар Кабинеты, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башка органнары норматив хокукый актларының;

3) җирле үзидарә органнары норматив хокукый актларының;

4) Татарстан Республикасының халыкара һәм тышкы икътисадый багланышлар турында үз көченә кермәгән килешүләренең.

2. Татарстан Республикасы Конституция суды Татарстан Республикасы Президенты, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы, аның комитетлары, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән саныннан биштән бере, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты таләпләре буенча Татарстан Республикасы Конституциясенә аңлатма бирә.

3. Конституция суды түбәндәгеләрнең компетенциясе турындагы бәхәсләрне карый:

1) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасындагы;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән җирле үзидарә органнары арасындагы;

3) җирле үзидарә органнары арасындагы.

4. Татарстан Республикасы Конституция суды гражданнарның конституциячел хокуклары һәм ирекләре бозылуга карата шикаятьләре буенча һәм судлар таләпләре буенча Татарстан Республикасы законының яисә аның аерым нигезләмәләренең, Татарстан Республикасы Президенты һәм Министрлар Кабинеты, шулай ук җирле үзидарә органнары норматив хокукый актларының конституциячеллеген тикшерә.

5. Конституциячел түгел дип танылган актлар яисә аларның аерым нигезләмәләре Татарстан Республикасы Конституция суды карары басылып чыккан көннән үз көчен югалта.

6. Татарстан Республикасы Конституция судының үз вәкаләтләре чикләрендә кабул ителгән карары хәлиткеч була, башка суд тарафыннан яңадан карала алмый.

110 статья

Татарстан Республикасы Югары суды, район (шәһәр) судлары һәм хәрби судлар – гомуми юрисдикциядәге федераль судлар.

111 статья

1. Җәмәгать судьялары Татарстан Республикасының гомуми юрисдикциядәге судьялары булалар һәм Россия Федерациясенең бердәм суд системасына керәләр.

2. Җәмәгать судьяларының вәкаләтләре, эшчәнлек тәртибе һәм җәмәгать судьялары вазыйфасына сайлау тәртибе тиешле законнар белән билгеләнә.

112 статья

1. Татарстан Республикасы Арбитраж суды – икътисадый бәхәсләрне һәм арбитраж судлар карый торган башка эшләрне хәл итү юлы белән хөкем итүне гамәлгә ашыручы суд органы.

2. Татарстан Республикасы Арбитраж суды вәкаләтләре, оештыру һәм эшчәнлек тәртибе федераль конституциячел закон белән билгеләнә.

113 статья

Татарстан Республикасында судларда суд эшләре һәм эшләр башкару федераль закон нигезендә алып барыла.

114 статья

1. Татарстан Республикасы Прокуроры үз вазыйфасына, Татарстан Республикасы Президенты һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы белән килештереп, Россия Федерациясе Генераль прокуроры тарафыннан билгеләнеп куела.

2. Татарстан Республикасы Прокуроры һәм аңа буйсынган прокурорлар Россия Федерациясе Конституциясенең, Татарстан Республикасы Конституциясенең, федераль законнарның, Татарстан Республикасы законнарының үтәлешенә федераль закон нигезендә күзәтчелек итә.

3. Татарстан Республикасы прокуратурасының вәкаләтләре, оештыру һәм эшчәнлек тәртибе федераль закон белән билгеләнә.

115 статья

1. Гражданнарга һәм оешмаларга юридик ярдәмне – адвокатлар коллегиясе, ә законда каралган очракларда бүтән юридик оешмалар һәм аерым гражданнар күрсәтә.

2. Татарстан Республикасында адвокатураны оештыру һәм аның эшчәнлек тәртибе закон белән билгеләнә.

V КИСӘК. **ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ**

116 статья

1. Җирле үзидарә, закон нигезендә һәм үзенә җаваплылык алып, җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне халыкның мөстәкыйль хәл итүен, муниципаль милек биләүне, аннан файдалануны һәм аның белән эш итүне тәэмин итә.

2. Җирле үзидарә референдум, сайлаулар уздыру юлы белән, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре аша, җирле үзидарәнең сайланулы һәм башка органнары, җирле үзидарәнең вазыйфаи затлары аша гражданнар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

3. Җирле үзидарәнең үз символикасы булырга мөмкин.

117 статья

1. Җирле үзидарә, тарихи һәм башка җирле традицияләрне исәпкә алып, шәһәр, авыл җирлекләрендә һәм башка территорияләрдә гамәлгә ашырыла.

2. Җирле үзидарә органнары структурасы халык тарафыннан мөстәкыйль билгеләнә.

3. Җирле үзидарә гамәлгә ашырыла торган территорияләрнең чикләрен үзгәртү шул территорияләр халкының фикерен исәпкә алып рөхсәт ителә.

118 статья

1. Җирле үзидарә органнары муниципаль милеккә мөстәкыйль идарә итәләр, җирле бюджетны төзиләр, раслыйлар һәм үтиләр, җирле салымнар һәм җыемнар билгелиләр, җәмәгать тәртибен саклауны гамәлгә ашыралар, шулай ук җирле әһәмияткә ия бүтән мәсьәләләрне хәл итәләр.

2. Җирле үзидарә органнарына закон белән дәүләтнең аерым вәкаләтләре тапшырылырга мөмкин, аларны гамәлгә ашыру өчен кирәкле матди һәм финанс чаралары бүлеп бирелә. Тапшырылган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру дәүләт контролендә була.

119 статья

Татарстан Республикасында җирле үзидарәгә суд яклавы, дәүләт хакимияте органнары тарафыннан кабул ителгән карарлар нәтиҗәсендә барлыкка килгән өстәмә чыгымнарны компенсацияләү хокукы, җирле үзидарәнең Россия Федерациясе Конституциясендә, Татарстан Республикасы Конституциясендә, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән хокукларын чикләүне тыю гарантияләнә.

120 статья

Җирле үзидарә органнарының һәм җирле үзидарәнең вазыйфаи затларының Россия Федерациясе Конституциясенә, Татарстан Республикасы Конституциясенә, федераль законнарга һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килүче хокукый актлары суд тәртибендә юкка чыгарылырга тиеш.

VI КИСӘК. **ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДӘҮЛӘТ СИМВОЛЛАРЫ ҺӘМ БАШКАЛАСЫ**

121 статья

1. Татарстан Республикасының Дәүләт гербы, Дәүләт флагы һәм Дәүләт гимны – Татарстан Республикасы суверенитетын, Татарстан халкының үзенчәлеген һәм традицияләрен чагылдыручы рәсми символлары бар.

2. Татарстан Республикасының дәүләт символларын тасвирлау һәм аларны рәсми куллану тәртибе Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

122 статья

Татарстан Республикасы башкаласы – Казан шәһәре. Татарстан Республикасы башкаласының статусы Татарстан Республикасы законы белән билгеләнә.

VII КИСӘК. **ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯСЕН КАБУЛ ИТҮ ҺӘМ ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯСЕНӘ ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ ТӘРТИБЕ**

123 статья

Татарстан Республикасы Конституциясенең 1 статьясының һәм әлеге статьясының нигезләмәләре бары тик Татарстан Республикасы референдумы нәтиҗәләре буенча гына үзгәртелергә мөмкин.

124 статья

1. Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы законны кабул итү турында референдумда кабул ителүче карарлар, әгәр алар өчен референдумда тавыш бирүдә катнашучыларның яртысыннан артыграгы тавыш биргән булса, кабул ителгән дип санала.
2. Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы закон, әгәр алар өчен Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесенең күпчелеге тавыш бирсә, Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан кабул ителгән дип санала.

125 статья

1. Референдум нәтиҗәсендә яисә Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы закон халыкка игълан итү өчен Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан ундүрт календарь көн эчендә Татарстан Республикасы Президентына җибәрелә.
2. Татарстан Республикасы Президенты Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы законга ундүрт календарь көн эчендә имза сала һәм аны халыкка игълан итә.
3. Референдум нәтиҗәсендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Конституциясен яисә Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы законны Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан кире кагу рөхсәт ителми.

126 статья

1. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы закон Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан кире кагылган очракта, Татарстан Республикасы Президенты һәм Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан паритет нигездә килештерү комиссиясе төзелә.

2. Татарстан Республикасы Дәүләт Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесенең күпчелек тавышы белән элек кабул ителгән редакциядә хупланган Татарстан Республикасы Конституциясенә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы закон Татарстан Республикасы Президенты тарафыннан кабат кире кагыла алмый һәм җиде көн эчендә халыкка игълан ителергә тиеш.

Татарстан Республикасы
Президенты М.Ш. Шәймиев

Казан шәһәре,
1992 елның 6 ноябре
№ 1664-XII